

Tartu Ülikool

Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Egle Pääslane

S. PRIESTI JA M. A. GASSI TEOSE *EFFECTIVE LEADERSHIP IN
ADVENTURE PROGRAMMING* SEITSMENDA PEATÜKI TÕLGE JA SELLE
ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja: Krista Kallis

Tartu

2016

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Sihttekst	5
2. Tõlkeanalüüs	50
2.1 Lähtetekst ja selle autorid	50
2.2 Tõlketeeoreetilised lähtekohad	51
2.2.1 Tekstide tüpoloogia	51
2.2.2 Funktsionalistlik lähenemisviis	52
2.3 Praktiline analüüs.....	55
2.3.1 Tõlkestrateegiad	55
2.3.2 Terminoloogiaga seotud tõlkeprobleemid.....	57
2.3.2.1 Seikluskasvatuse kui valdkonnaga seotud terminid	57
2.3.2.2 <i>Danger, peril, hazard ja risk</i>	59
2.3.2.3 <i>Policies, practice(s), procedures</i>	61
2.3.2.4 Õigusterminoloogia	66
2.3.2.5 <i>Navigeerimis- ja orienteerumisalane terminoloogia</i>	69
2.3.3 Kodustamine ja võõrapärastamine	75
Kokkuvõte.....	81
Kasutatud kirjandus.....	83
Summary.....	87

Sissejuhatus

Magistritöö peamine eesmärk oli tõlkida üks peatükk S. Priesti ja M.A. Gassi teosest *Effective Leadership in Adventure Programming* ning analüüsida tõlkimisprotsessi ja esile kerkinud probleeme.

Teos *Effective Leadership in Adventure Programming* käsitleb kõikvõimalikke seikluskasvatuse planeerimise ja korraldamisega seotud aspekte. Raamatu sihtgrupiks on peamiselt üliõpilased, kes läbivad kursusi, mis on seotud vaba aja tegevuste korraldamisega, väliõppe pedagoogikaga või kehalise kasvatuse õpetamisega. Samuti on see mõeldud giididele ja instruktoritele, kelle peamine töö on väljas ning hõlmab välitegevuste planeerimist ja korraldamist.

Tõlkimiseks valiti peatükk *Safety and Risk Management* (lk 91-112), milles tutvustatakse erinevaid ohutuse ja riskijuhtimise aspekte, mis seiklustegevuste planeerimisel ja korraldamisel olulised on. Sihttekst valmis tellimustööna, mis määras ka tõlkimiseks valitud peatüki, ning selle eeldatavateks lugejateks on TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia seikluskasvatuse aine tudengid. Otsus kirjutada selle lähteteksti põhjal ka oma magistritöö põhines isiklikul huvil elamuspedagoogika ja seiklustegevuste vastu.

Olenemata eelnevatest valdkonnateadmistest osutus tõlkimisel üheks keerulisemaks ülesandeks täpse ja õige terminoloogia leidmine. Elamuspedagoogika ja seikluskasvatus on Eestis võrdlemisi uued valdkonnad, mistõttu eestikeelset kirjandust sel teemal napib ning ka olemasolevas kirjanduses puudub terminoloogiline ühtsus. Lisaks sellele valmistas mõneti raskusi ka teksti lähte- ja sihtkultuuride erinevus. Nimelt originaaltekst on kirjutatud Põhja-Ameerika kultuuriruumi põhjal ja sealseid lugejaid silmas pidades ning tõlkimisel oli oluline sellega arvestada.

Töö on jagatud kaheks suuremaks osaks. Esimeses osas on esitatud sihttekst ning teine osa keskendub tõlke analüüsile. Tõlke analüüsi osa jaguneb omakorda eraldi alapeatükkideks, millest esimeses on lühidalt tutvustatud

lähteteksti ja selle autoreid. Teises antakse ülevaade tõlketeooriatest, mis praeguse töö seisukohast olulised on, muuhulgas määratletakse teksti liik. Kolmandas alapeatükis on vaatluse all sihttekst ise, esile kerkinud tõlkeprobleemid ja konkreetsed tõlkestrateegiad, mida sihtteksti loomisel ja tõlkeprobleemide lahendamisel kasutatud on, ning ka kodustamise ja võõrapärastamisega seoses tekkinud küsimused.

1. Sihttekst

7. peatükk. Ohutus ja riskijuhtimine

Ilm muutus oluliselt halvemaks. Tuul puhus lõrtsi otse näkku ja rühmaliikmed, seljas vaid puuvillased T-särgid, olid läbimärjad ja lõdisesid, sellal kui rühmajuht neid tagant kiirustas. Baaslaager oli vaid 4-5 kilomeetri kaugusel ning kuigi rühm oli väsinud, uskusid nad, et jõuavad laagrisse kõndida. Pealegi oli laagris ootamas soe söök ja kuivad magamiskotid, milles saaks viimaks puhata. Kui taevas hakkas hämarduma, kohmitsesid rühmaliikmed oma kaasavõetud seljakottides (mis olid pakitud selle mõttega, et matk kestab vaid ühe päeva) ning leidsid rühma peale vaid üheainsa taskulambi. Peenikeses valgusvihus, mis vaevu kitsast rada valgustas, liikusid osalised vaevaliselt tagasi laagri poole, tihti komistades ja kukkudes. Alles pärast seda, kui mitu rühmaliiget oli saanud abi alajahtumise vastu, märkas rühmajuht, et üks liige on puudu ning järelikult peab kadumaläinu alles rajal olema!

Raffani (1984) sõnul sarnaneb seiklustegevuste instruktorigi roll riskijuhtimisel mänguautomaadiga. Iga kord, kui rühmaga teele asute, hakkavad mänguautomaadis keerlema kujundid ning ohuna kerkib esile „sidrun“ või kaks. Kui on kogunenud piisav arv ohte ja neile ei ole tähelepanu pööratud, olete saanud peavõidu õnnetuse kujul. Kui palju võimalikke „sidruneid“ leiate te sissejuhatavas loos?

Käesoleva peatüki pealkiri võib olla eksitav. Miski ei ole kunagi täiesti ohutu. Tänavä ületamine, autoga sõitmine, treppidest üles minemine, hommikul voodist tõusmine – nende kõigiga käivad kaasas nii positiivsed kui ka negatiivsed aspektid. Risk on inimeseks olemise lahutamatu osa ning tavaliselt me hindame, kui suur on risk, mis mingi elamusega kaasas käib, enne kui otsustame, kas tahame sellest osa saada. See ongi mitmes mõttes riskijuhtimise üks peamisi

eesmärke: teha teadlik ja läbimõeldud otsus elamuses osalemise kohta, võttes arvesse selle võimalikke positiivseid tulemusi ja negatiivseid tagajärgi.

Riski juhtimine välitegevuste korraldamisel ei erine riskijuhtimisest teistes valdkondades (nt auto- ja lennutööstuses). Olenemata valdkonnast töötavad professionaalid välja elamusi ja tooteid, arvestades samal ajal ka eri teguritega. Üks teguritest, millele tuginetakse, on tegelik riskitase. Tegelikult on seiklustegevused üldjuhul vähem riskantsed kui paljud igapäevased tegevused. Näiteks Cooley (2000) leidis, et looduses korraldatud seiklustegevuste puhul oli 18 korda väiksem tõenäosus enda vigastamiseks kui keskkooli Ameerika jalgpalli trennides või kisakooris osaledes ja need põhjustasid poole vähem surmasid kui mootorsõidukiõnnetused 15–19-aastaste seas.

See võrdlev statistika ei tähenda, et seiklustegevuste instruktorid võiksid loorberitele puhkama jääda. Hukkumine välitegevuse käigus, eriti kui tegemist on noorega, mõjutab traagiliselt paljusid inimesi. On äärmiselt oluline, et seiklustegevuste instruktorid vähendaksid riske ja nendest riskidest tulenevat vigastusohtu nii, et seiklustegevus ei kaotaks samal ajal oma väärtust (Ajango, 2000).

Nagu peatükis 6, „Tehnilised oskused“, ei ole ka selles peatükis meie eesmärk anda üksikasjalikke riskijuhtimise ettekirjutusi seiklustegevuste planeerimise kõigi oskuste kohta. Me anname mõned juhised, mida seiklustegevuste instruktor peaks seikluskogemuste riskijuhtimise meetodite ja reeglitega seoses silmas pidama. Samas tuleb arvestada, et need pädevused muutuvad olenevalt geograafilisest piirkonnast, klientide arvust ja eesmärkidest ning keskkonnatingimustest.

RISK ON VAJALIK

Seiklusprogrammide alla kuuluvate tegevustega käivad kaasas riskid ja ohud, kuid sama võib öelda ka kõige muu kohta elus. Ohuga kaasneb risk ning risk on üks oluline tegur, mis muudab seiklustegevused populaarseks ja edukaks. Heal tasemel riskijuhtimiskord vähendab tegelikke ohte, kuid hoiab soovitud tajutavad riskid kõrgena. Seikluskogemuse riski tasakaalustamine on

seiklustegevuste instruktorite jaoks üks keskseid paradokse: kui risk on liiga suur, muutub tegevus ebamõistlikult ohtlikuks; kui risk on liiga väike, kaob jällegi põnevus.

Tavainimese jaoks tunduvad seiklustegevused ohtlikud ka siis, kui vajalikud ohutusmeetmed on kasutusele võetud. Seda üldjuhul seetõttu, et neil on raske eristada tajutavat ja tegelikku riski. Kuid uurimustega on korduvalt näidatud, et seiklustegevused on oluliselt ohutumad kui paljud traditsioonilised füüsilised tegevused. Näiteks 20 aastat kestnud seikluskasvatuse organisatsiooni Project Adventure korraldatud ohutusuuringust (Furlong, Jillings, LaRhette, & Ryan, 1995, lk 5) ilmnes, et vigastuste määr Project Adventure'i tegevuste korraldamisel, mis koosnesid peamiselt omaalgatusülesannetest ja seiklusraja tegevustest, on 4,33 õnnetust miljoni tunni kohta. Samast uuringust selgus ka, et Project Adventure'i programmide korraldamisel on vigastuste määr võrreldav näiteks vigastuste määradega kinnisvara, kindlustuse ja rahanduse vallas (4,5 õnnetust miljoni tunni tegevuse kohta) ja see on madalam kui näiteks haridusteenuste (8 õnnetust miljoni tunni kohta) ning lõbustus- ja vabaajateenuste (19 õnnetust miljoni tunni kohta) vallas. USA Riikliku Ohutusnõukogu (U.S. National Safety Council) andmetel on tavalises kehalise kasvatuse tunnis vigastuste määr pea kaks korda kõrgem kui Project Adventure'i tegevustel (9,6 õnnetust miljoni tunni kohta) (Project Adventure, 1987). Higgins (1981) leidis, et Outward Boundi kursustel on sandistavate vigastuste saamise määr (37,5 õnnetust miljoni tunni kohta) madalam kui autosõidu või ülikoolis jalgpalli mängimise korral (rohkem kui 60 õnnetust miljoni tunni kohta). Meyer (1979) leidis samuti, et väljas korraldatud seiklustegevustega kaasneb vähem surmajuhtumeid kui autoõnnetuste puhul. Eespool toodud võrdlustest ilmneb, et seiklustegevused on tegelikult vähem riskantsed kui tavapärased igapäevaelu tegevused ning samuti on need vähem riskantsed, kui tavainimesele tundub.

Hoolimata sellisest statistikast on seiklustegevuste instruktoritel ikkagi raske veenda inimesi seiklusprogrammi turvalisuses ja nad on sunnitud end kaitsma süüdistuste eest, et inimesi seatakse meelega ohtu. Seega peab olema kindel arusaam riskivõtmise eelistest, et otsustada, kas võimalik kasu kaaluks üles

ohud. Kui õnnetus peakski juhtuma (kuigi see on ebatõenäoline), siis võib kohus jõuda samale järeldusele, võttes arvesse täpset statistikat, teie professionaalset kogemust ja teadmisi. Vandekohtunike otsused võivad aga põhineda levinud eksiarvamustel, mis tekivad seiklustegevustega seotud harvade, kuid see-eest erakordsete õnnetusjuhtumite kajastamise tõttu. Sellised valearusaamad on levinud ka teistel tegevusaladel. Näiteks kardavad inimesed pärast lennuõnnetustest kuulmist lennata, ehkki tavapäraselt sureb palju rohkem inimesi lihtsalt kodus või liiklusõnnetustes.

ÕNNETUSJUHTUMI TEOORIA

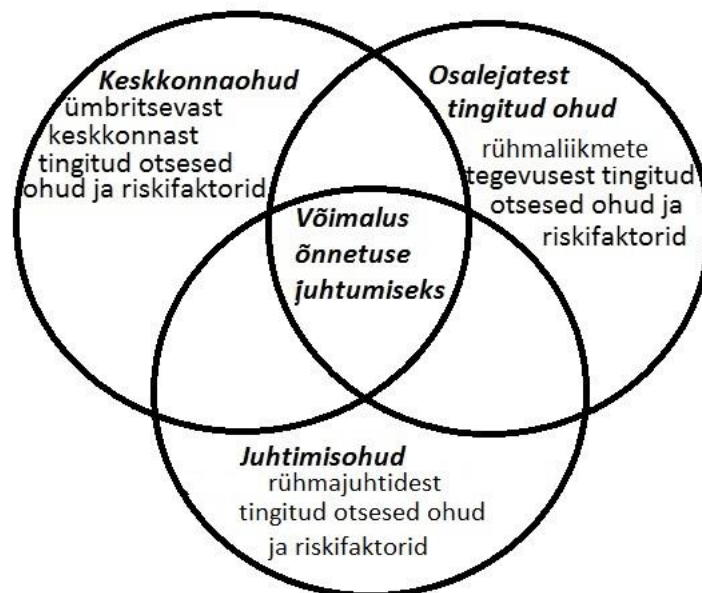
Nagu me juba teises peatükis mainisime, hõlmab **riskijuhtimine** kõiki neid toiminguid, mida tehakse õnnetusjuhtumite tõenäosuse vähendamiseks. **Õnnetusi** võib määratleda kui ettearvamatuid juhtumisi, mille tagajärjeks on vigastus või kahju. Kahju võib olla **füüsiline**, näiteks luumurd või surm; **sotsiaalne**, näiteks alandustunne kaaslaste ees; **emotsionaalne**, näiteks hirm olukorra ees; või **rahaline**, näiteks, kui ei saa makstud raha eest vääri kogemust või kui varustusega midagi juhtub.

Riskijuhtimise esimene samm on saada aru, kuidas õnnetused seiklusprogrammides juhtuvad ning kuidas saab neid vähendada (Ajango, 2000). Ilmselt esimene ja kõige levinum mudel, mis seletab õnnetustega seotud tegureid, on 1970-ndate lõpus Jed Williamsoni ja Dan Meyeri loodud mudel (Meyer, 1979). Kui teiste mudelite abil uuritakse erinevaid vastastikku toimivaid mõjusid, mis õnnetusjuhtumite tõenäosust suurendavad (Brackenreg, 1999; Haddock, 1933; Hale, 1983), siis Williamsoni ja Meyeri mudeli kohaselt juhtub suurem osa õnnetusi siis, kui kolme tüüpi tegurid esinevad ühel ajal, luues **võimaluse õnnetuse juhtumiseks**: (1) ebasoodsad tingimused väliskeskkonnas, (2) osalejate käitumine viisil, millega kaasneb oht (3) instruktori vead, mis seavad osalejad ohtu (vt joonist 7.1).

Selle mudeli idee seisneb selles, et kui üks ohuteguritest võimendub, siis liigub tegurile vastav ring keskpunktile lähemale, suurendades kattumist teiste ringidega ja õnnetuse juhtumise tõenäosust. Loomulikult võib ka üksainus

vahejuhtum õnnetuse põhjustada, kuid üldjuhul viib õnnetuseni kõigi kolme teguri koosmõju.

Võtame näiteks transpordi. Ebasoodsateks välistingimusteks on jääne tee, sõidetakse öösel 15 reisijat mahutava bussiga, millel on ka katuseraam ning järel varustust täispakitud käru. Osalejad võivad ohtu tekitada näiteks turvavööde kinnitamata jätmise ja juhi tähelepanu häirimisega. Juht võib reisijad ohtu seada siis, kui tal ei ole piisavalt bussijuhtimise kogemust, kui ta sõidab liiga kiiresti või on liiga väsinud, et roolis olla. On ilmne, et igauks neist teguritest võib õnnetuse põhjustada, kuid õnnetuse juhtumise tõenäosus väheneb, kui tegureid vähendada või kõrvaldada.

Joonis 7.1 Õnnetuse võrrand (Williamsoni ja Meyeri põhjal).

Tegureid, mis võivad endast ohtu kujutada, on loomulikult rohkem, kui toodud näites. Püüdes kindlaks teha võimalikke ohte kõigis kolmes eri kategoorias, on Schimelpfenig (1996) koostanud järgmise loetelu:

Ohtlikud keskkonnatingimused (ebasoodsad tingimused väliskeskkonnas)

kõrgus	langevad puud	ohustav risu ja takistused jõel
loomad	äkktulvad	ebatasane maastik

loomapüünised	haigused	sõidukid
laviin	putukad	halb nähtavus
külm vesi	välg	ilmastik
hoovused, tõus ja mõõn, murdlainetus	lahtised kivid ja rahnud	märg või libe maastik
langenud puurisu	voolav vesi	ahjud ja lõkked
paks lumikate	kaljuvaring	

Osalejate ohtlikud teod

toiduvalmistamine	ajakavaga kiirustamine	halb positsioon
võimete ülehindamine	puudulik järelevalve	puudulik tehnika
juhiste eiramine	sobimatud eeskujud	kuuma vee ümberajamine
kukkumine	ebatõhus juhendamine	ahjutuli
kukkumine kaljul	äraeksimine	tehnika ülesütlemine
kukkumine lumel	planeerimisvead	
mängud	halb hügieen	

Juhi ohtlikud vead (juhtimisohud)

oletuste tegemine	väsimus	ebatõhus järelvalve
riskile kaldumine	paindlikkus või vastuhakk muutustele	piisava kogemuse puudumine
ettevaatamatus	seatud eesmärgid ja eelarvamused	teadmiste või oskuste puudumine
eitamine	enesega rahulolu	ohu alahindamine
häiritud tähelepanu	tervislik seisund	tahtmine iga hinna eest tippu jõuda
ettearvamatu käitumine stressi korral	otsustamatus	kitsarinnaline mõttemall
liigne enesekindlus	liiga aeglane otsuste vastuvõtmine	teadmatus ohtudest
kaaslaste survele allumine	vilets juhtimine	ebareaalne ajakava

oskamatu suhtlemine	uudsuse otsimine rutiinis	lahendamata lahkmeeelsused
halvad konfliktilahendamise oskused		

Ohtude liigitamine

Kuna klient, instruktor ja keskkonnatingimused suurendavad kõik vastastikku õnnetuse juhtumise tõenäosust, siis vaatame põhjalikumalt ohu kahte aspekti. Nagu juba teises peatükis mainisime, võib **ohud** jagada otsesteks ohtudeks ja riskifaktoriteks. **Otsesed ohud** on need, mis tekitavad vigastusi või kahju, nagu näiteks välk. **Riskifaktorid** on tingimused, mis toovad esile vigastuse või kahju tekkimise võimaluse, näiteks torm. Ohu korral, ükskõik kas tegemist on otsese ohu või riskifaktoriga, tekib risk. Näiteks surmava elektrilöögi saamise risk (õnnetus) tekib kahe ohu tagajärjel: torm (riskifaktor) suurendab tõenäosust, et inimene saab välgulöögi (otsene oht).

Otseste ohtude ja riskifaktorite eristamine ning oskus neid töö käigus ära tunda võib aidata vähendada tõenäosust, et teie rühm peaks seisma silmitsi soovimatu riskiga. Võtame näitesituatsioonina mägironimise, kus tuleb tippu jõudmiseks ületada liustik. Liustikulõhed (lõhed liikuvast jäämassis) ja serakid (jääsambad, mis liustikuga kaasa liiguvad) on mägironijate jaoks ilmselged otsesed ohud. Nimetatud ohte on võimalik vältida, minnes ringi kohast, kus neid kõige rohkem esineb. Teinekord aga, kui marsruut sellisest alast läbi läheb, pole otseste ohtude vältimine lihtsalt võimalik. Sellisel juhul tuleks nendega tegeleda, mõeldes samal ajal ka selle peale, millised riskifaktorid otseste ohtudega seostuvad.

Kellaajast, päikesevalgusest ja muudest ilmastikutingimustest olenev temperatuur on riskifaktor, mis suurendab tõenäosust, et jää hakkab soojenedes liikuma. Kogenud mägironijad üritavad otsesest ohust ehk liikuvast jääst tulenevat vigastuste riski vähendada, valides sellega silmitsi seismiseks aja, mil riskifaktorid on minimaalsed. Üks levinud võte on alustada tippu vallutamist keskööl pimedas pealampe kasutades. Nii jõutakse koidikul tippu ja lõunaks, enne

kui temperatuur tõuseb, juba tagasi laagrisse. Seejärel saavad mägironijad pärastlõunasoojuses puhata, lõunat süüa ja liustiku jää liikumist imetleda teadmisega, et nad on otseseid ohte ja riskifaktoreid teadlikult vältinud ja ohu tõenäosust vähendanud. Kokkuvõttes võib öelda, et seiklustegevustega kaasnevad alati otsesed ohud. Kui teada, kuidas ja millal riskifaktorid otseseid ohte mõjutavad, on võimalik vähendada eri ohtude kuhjumist „õnnetusvõrrandi“ kummalgi poolel.

Ohuanalüüs

Oleme nüüd vaadanud, kuidas toimida kindlate otsese ohtude ja riskifaktoritega liustiku sulamisel, aga kuidas kasutada selle ühe olukorra ohuanalüüsi teistes olukordades? Üks võimalus on kasutada 10-sammulist ohuanalüüsi meetodit, mis võimaldab õnnetuse juhtumise tõenäosust vähendada või õnnetuse tagajärgi miinimumini viia, nii et need oleks vastuvõetavad ja neist oleks võimalik taastuda (Priest & Baillie, 1987).

Need 10 sammu, mille võtab kokku joonis 7.2, on järgmised:

1. **Mõelge ette.** Tunnistage endale, et õnnetus võib juhtuda. Kui olete veendunud, et teiega ei juhtu midagi, siis petate sellega vaid iseennast. On ülimalt tõenäoline, et millalgi teie seiklustegevuste instruktori karjääri jooksul juhtub mõni õnnetus, hoolimata kõigist teie jõupingutustest. Küsimus ei ole selles, *kas* see juhtub, vaid *millal* see juhtub. Oluline on olla selleks valmis, et juhtuda võib pea ükskõik mis, ja hoida rühmajuhina alalhoidlikku suhtumist. Eelplaneerimine on hädavajalik! Viige ennast kurssi, kuidas iga võimaliku õnnetuse korral toimida *enne*, kui see juhtub.
2. **Märgake ohtlikke olukordi ja asjaolusid.** Otsige pidevalt ümbritsevaid ohte ja ärge kaotage üheski olukorras valvsust. Püüdke ette kujutada, mis võib juhtuda. Selleks hoidke igasuguste kahtlaste asjaolude esinemisel silmad lahti ning olge alati valmis küsima „mis siis, kui?“. Kui ohte on palju, olge eriti ettevaatlik ja valvel. Ohtudega tegelemiseks võtke alati kasutusele asjakohased meetmed.

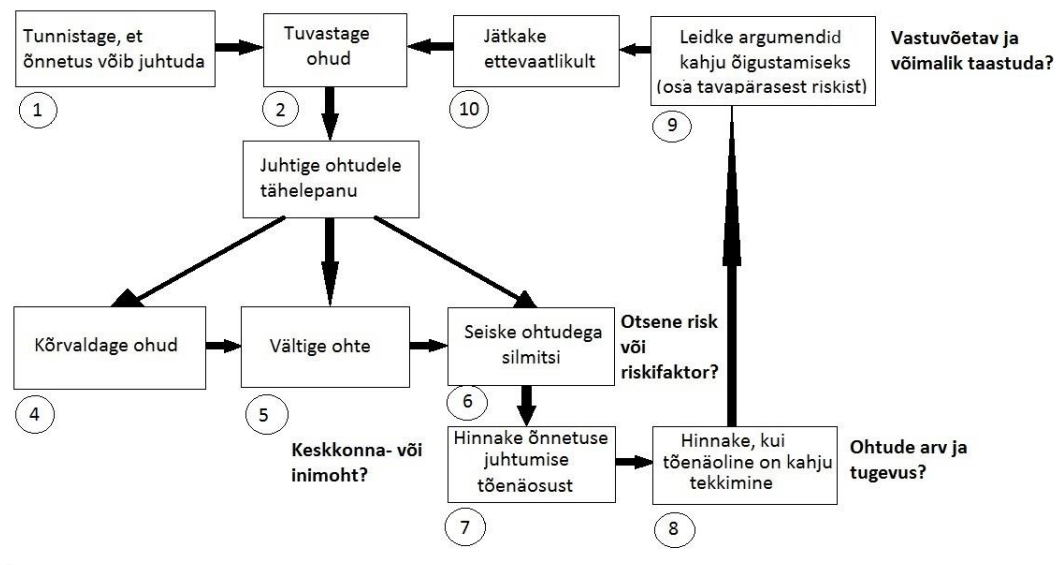
3. **Juhtige võimalikele ohtudele tähelepanu.** Kui võimalikud ohud on kindlaks tehtud, juhtige neile klientide ja kaasinstruktorite tähelepanu. Näiteks klientide hoiatamine märja ning libeda maapinna (keskkonnaoht) ja lapsiku käitumise eest (inimoht) võib õnnetuse juhtumise tõenäosust vähendada, sest sageli piisab käitumise muutmiseks selle juhtumise võimalikkuse teadvustamisest.
4. **Vajadusel eemaldage tegurid, mis ohtlikke olukordi soodustavad.** Kui ohule tähelepanu juhtimisest ei piisa, siis püüdke oht eemaldada, kui see just ei suurenda sama ohu uuesti või mõne muu ohu esinemise riski. Näiteks on mõistlik eemaldada lahtine kivi (keskkonnaoht), mis võib inimesele peale kukkuda või mille otsa võib rajal komistada. Seda muidugi siis, kui te seda hoolimatult kellelegi pihta ei viska või kivivaringut ei tekita. Teinekord võivad ühe kliendi teod (inimoht) seada ohtu teised rühmaliikmed ja sellisel juhul võite otsustada selle inimese rühmast eemaldada, kui just tema eemaldamine ei sea teisi rühmaliikmeid või seda inimest ennast veelgi suuremasse ohtu.
5. **Vältige ohtlikke olukordi.** Kui ohtu ei ole võimalik eemaldada, siis püüdke seda vältida. Näiteks muutke ekspeditsiooni marsruuti või kasutage vana marsruuti, mõelge tegevus ümber, koostage uus kava, jätke asi hoopis pooleli ja katkestage programm või peatage tegevus. Pidage meeles, et eesmärgipärane ohtudega silmitsi seismine on mõnikord vajalik ja isegi soovitav. Lisaks ilmselgetele ohtudele otsivad seiklejad võimalusi eneseületamiseks, seega võib mõni võimalik oht olla kasulik. Näiteks võib lapsik käitumine inimohuna olla mõnikord hea. Veesõda jõematkal aitab inimesi kuumal päeval maha jahutada. Kuum päike võib olla küll keskkonnaoht, kuid külmal talvapäeval aitab see inimesi soojendada. Need võimalikud ohud võivad üksi esinedes olla positiivsed. Vältimaks mitme ohu kuhjumist nimetatud näidete puhul, peaks teil kaasas olema päästevest ja päikesekaitsekreem.
6. **Tuvastage ja liigitage ohtlikud olukorrad.** Kui ohtu ei ole võimalik eemaldada või vältida, siis peate sellega silmitsi seisma. Seega tuleks selgeks teha, kas tegemist on otsese ohu (kahju põhjustaja) või

riskifaktoriga (tingimusega, mis mõjutab kahju tekkimise tõenäosust). Selline liigitamine peaks teil võimaldama seista silmitsi otsese ohuga siis, kui riskifaktorid on minimaalsed. Nii saate õnnetuse juhtumise riski vähendada (nt liikumine jäävaringu ohuga aladel, kui päike ei suurenda jäävaringu tekkimise tõenäosust). Ohtlike olukordade tuvastamiseks ja liigitamiseks tuleks küsida: „Mis riskifaktorid (praeguse näite puhul päikesevalgus) võimendavad otseseid ohte (jäävaring), mida võite kohata?“

7. **Hinnake riski ja liigitage ohud ümber.** Kui ohtu pole võimalik vältida, siis hinnake, milline on võimalike õnnetuste juhtumise risk. Määratlege, kas tegemist on ümbrusest tuleneva keskkonnaohu või rühmaliikmetega seotud inimohuga. Selline ümberliigitamine aitab teil näha, kas need kaks ohtu võivad kattuda ja on risk, et õnnetus juhtub. Küsige endalt: „missugune on tõenäosus, et inim- ja keskkonnaohud kattuvad ja kuhjuvad ning võivad päädida õnnetuse juhtumisega?“
8. **Hinnake võimalikke kahjusid.** Kui inim- ja keskkonnaohtude kattumine paistab paratamatu, siis hinnake, milline on kahju tekkimise tõenäosus. Vastake neile kahele küsimusele: „Mil määral võivad need ohud eeldatavasti kattuda? Kui tõenäoline on, et nende kahe ohu kooslus viib õnnetuseni?“. Tuletame meelde, et õnnetuse juhtumise tõenäosust suurendab ohtude arv ja tõsidus. Sellest lähtuvalt peaks hindama neis kahes kategoorias (inim- ja keskkonnaohud) olevate ohtude arvu ja nende tõsidust. Saadud tulemus ei tähenda ilmtingimata, et õnnetuste juhtumine on proportsionaalselt sama tõenäoline; lihtsalt, mida rohkem on ohte, seda rohkem on nendevahelisi erisuguseid kombinatsioone, ja seda tõenäolisem on, et õnnetus juhtub. Vahel juhtub ka, et tegurid ei kuhju. Näiteks kadunud telgivaiaide ja suurepärase suveilma korral on õnnetuse juhtumise tõenäosus imeväike. Mõnel teisel puhul on aga vähetõenäoline, et ohud ei kuhju. Näiteks algaja suusataja ja kivise mäenõlva kooslus on peaaegu kindel tee õnnetuseni.
9. **Minimeerige kahjud.** Kui õnnetuse juhtumise risk on suur, kuid siiski mitte päris kindel, siis valige tegevussuund, mille puhul on tõenäolisem, et

õnnetuse tagajärjed on vastuvõetavad ja neist oleks võimalik taastuda. Kui ronimise turvavarustuse ja kõite mahajätmine võimaldab rühmal eluohtrliku tormi eest pakku pääseda, siis jätke varustus maha ning minge sellele mõnel muul ajal järgi või lihtsalt leppige sellega, et kahju on õnneks vaid rahaline ja mitte suurem.

10. Tehke asjakohased muudatused. Kui õnnetuse tõttu on tekkinud mingi kahju (nt vigastus), siis võtke kasutusele asjakohased, juba eelplaneeritud muudatused (nt evakuatsioon). Selleks, et plaani saaks kohandada, peate sellele enne mõtlema. Kui olete asjakohased meetmed juba kasutusele võtnud, siis jätkake piisava ettevaatlikkusega, otsides pidevalt uusi ohte, mis võivad tekkida ja kombineeruda teiste, juba olemasolevate ohtudega.

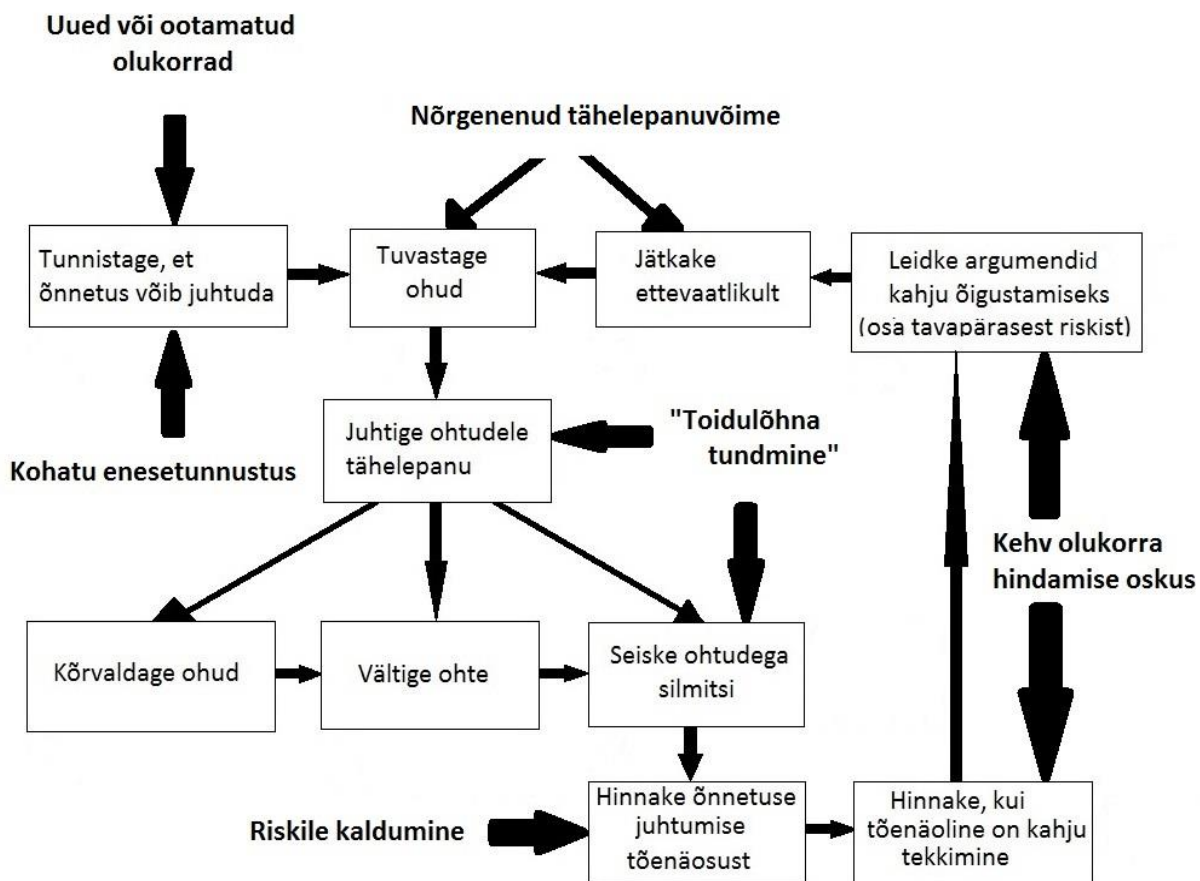

Joonis 7.2 Kümme sammu seiklusprogrammides esinevate ohtude analüüsimiseks

Pidage meeles, et seiklustegevuste instruktorid ei pea tingimata kasutama kõiki kümme sammu, et riski vähendada – teinekord võib kõige paremaks ettevaatusabinõuks osutada see, kui avastatakse juba matka planeerimisjärgus, et seikluskogemus ei ole keskkonnatingimuste ja klientide arvu puhul kohane. Nende sammude järgimine ei taga, et tõsist õnnetust ei juhtu, aga kui olete teadlik, kuidas kirjeldatud samme kiiresti ja asjakohaselt rakendada (ilma, et peaks seda raamatut matkale kaasa vedama!), oskate luua ohutuid elamusi.

Segavad tegurid

Joonis 7.3 näitab kuut tegurit, mis võivad pärssida teie ohu analüüsivõimet. Need segavad tegurid on uued või ootamatud olukorrad, kohatu enesetunnustus, nõrgenenud tähelepanuvõime, „toidulõhna tundmine“, riskile kaldumise fenomen ja kehv olukorra hindamise oskus.

Joonis 7.3 Kuus tegurit, mis segavad ohuanalüüsi

1. **Uued või ootamatud olukorrad** tähendavad, et tõenäosus olukorda adekvaatselt hinnata on väiksem, kuna teil pole kogemusi või on väga piiratud kogemus, kuidas sellises olukorras toimida. Näidetena võib tuua marsruudi esmase kasutamise, muutused rühmadünaamikas rühma koosseisu või juhtimisstruktuuri muutumise või juhi vahetumise tõttu, tegevuste korraldamise esimest korda, elamuste korraldamise uutel radadel ja aladel (Meyer, 1979). Koha ülevaatamine enne osaliste sarnastesse

tingimustesse viimist aitab vähendada tõenäosust, et satute ootamatutesse olukordadesse, samuti võimaldab see eelnevalt välja vaadata võimalikud õpetlikud kohad.

2. **Kohatu enesetunnustus** viitab mõnede seiklustegevuste instruktorite kalduvusele kirjutada õnnelikud juhtumised enda arvele. Nad omistavad edu sisemiselt, pidades seda oma isiklike oskuste peegelduseks. Kui aga midagi läheb valesti, siis süüdistavad nad väliseid tegureid (näiteks halba ilma või vigast varustust). Tihti on sellise käitumise põhjuseks liigne uhkus või vajadus teistele meele järgi olla ja head muljet jätta või tahe olla tegelike või tajutavate ootuste vääriline. Kuid olge ettevaatlik, sest nii on keeruline rakendada ohuanalüüsi esimest sammu. Te lihtsalt ei teadvusta võimalust, et õnnetus võiks juhtuda.
3. **Nõrgenenud tähelepanuvõime** käib seiklustegevuste instruktorite kohta, kes kaotavad valvsuse väsimuse, tähelepanu segavate faktorite või hooletuse tõttu. Tähelepanu hajudes on vähem tõenäoline, et püüate ohte pidevalt ette näha, ja te pole piisavalt valvel, et ettevaatlikult tegutseda. Sellist käitumist võib sageli näha näiteks mäetipust laskuvates seltskondades; jõematkalt tagasi jõudvates rühmades, kus pahkluid väänatakse välja palju sagedamini kanuu veest väljakandmisel kui vetteviimisel, mil inimesed on ohtude suhtes tähelepanelikumad; ja seiklusradade või omaalgatusliku ronimise puhul, kus mõnede julgestajate tähelepanu hajub niipea, kui keegi seina tippu jõuab või redelilt alla ronib. Ohtude liiga hea tundmise tagajärjel kaotate aukartuse ja muutute olemasolevate ohtude suhtes ettevaatamatuks. Näiteks kui suusatate terve päeva paigas, kus varitseb laviinioht ega näe mingeid märke lumelihetest, võib ekslikult tugevneda arvamus, et need nõlvad ei ole eriti ohtlikud.
4. **„Toidulõhna tundmine“** ja tagasi kiirustamine on samuti üks teguritest, mis osa seiklustegevuste instruktoreid ohu analüüsimisel takistab. Kui üritate püsida ajakavas – hoolimata sellest, et olete maha jäänud – või näete, et lõpp on lähedal, võite unustada ohtudele teiste tähelepanu juhtida või puutuda kokku ohtudega, mille eemaldamisele või vältimisele te tavaliselt rohkem tähelepanu pööraksite. Arvestades kaaslaste survet jõuda

koju, kus on ootamas soe söök või kuum dušš, peate püüdma kiusatusele vastu seista ja mitte omistama neile eesmärkidele suuremat tähtsust kui asjakohastele ohutusmeetmetele.

5. **Riskile kaldumise fenomen** hõlmab endas põhimõtet, et kui inimesed on rühmades, eriti kui nad on kogenematud, kalduvad nad tegema riskantsemaid otsuseid kui üksi olles (Meier, 1981). Seda võib mõnikord näha uute rühmaliikmete puhul, kes ei taha oma hirme väljendada – iseäranis kui rühmasiseselt on julgus hinnas – ning lähevad tegevusega kaasa, võttes suuremaid riske, kui nad võtaksid iseseisvalt tegutsedes. Selline kalduvus võib esineda ka siis, kui mõni liige ütleb lahti oma personaalsest vastutusest, kandes otsuste tegemise vastutuse üle teistele rühmaliikmetele või instruktorile – üldjuhul ilma teid sellest teavitamata. Kui see juhtub, võite sattuda olukorda, kus rühm võtab vastu otsuseid, mida tegelikult ei taheta järgida: keegi ei taha näida arana ja paljud ei julge tunnista, et olukord on neil üle pea kasvanud. Eelmainitud põhjustel võite alahinnata rühmaliikmetest tulenevaid riske. Oluline on olla sellest fenomenist teadlik, eriti kui rühmaliikmete seas esineb sotsiaalne surve.
6. **Kehv olukorra hindamise oskus** takistab alati paljusid seiklustegevuste korraldamise aspekte ja riskijuhtimine ei ole siinkohal erand. Üks näide kehvast oskusest olukorda hinnata on see, kui hindate juhtuvat valesti (näiteks siis, kui püüate õpilastele pakkuda suurepärase õppimiskogemust, kuid vaatate seikluskogemusega seotud tõelistele riskidele läbi sõrmede). Selline olukorra vale tajumine ei lase teil adekvaatselt hinnata kahju tekkimise tõenäosust ja selgitada tekkinud kahju põhjuseid igapäevaelu kontekstis. Kuna oskus olukorda õigesti hinnata on seiklusprogrammide riskijuhtimises äärmiselt oluline, peaksite pidevalt mõtlema, millisel tasemel need oskused on (vt „Küsimusi mõtlemiseks“). End hinnates peaksite kaaluma ka kolleegide avameelset ja ausat tagasisidet. Kuigi see võib näida hirmuäratav, aitab olukorra hindamise oskust oluliselt parandada teiste instruktoritega kohtumine. Nii saate arutada oma nappe pääsemisi või möödalaske, uskumatuid seiklusi ja piinlikke vigu, ilma et peaksite kartma seiklusprogrammide haldajate hurjutamist.

RISKIJUHTIMISE VASTUMEETMED

Hoolimata põhjalikust ohuanalüüsisist ja tähelepanu pööramisest teguritele, mis pärsivad teie olukorra hindamise võimet, võivad õnnetused siiski juhtuda, ja juhtuvadki. Sellisel puhul võivad õnnetuse mõju vähendada erisugused vastumeetmed. Riskijuhtimise vastumeetmed saab nende õigeaegse rakendamise järgi jagada kolme kategooriasse: ennetavad ehk esmased, aktiivsed ehk teisesed ja tegevusjärgsed ehk kolmandased.

1. **Ennetavad ehk esmased meetmed** viitavad kõigile meetmetele, mis võetakse kasutusele enne seiklustegevusi selleks, et õnnetust vältida või vähemalt valmistuda selleks, kuidas õnnetuse puhul peaks toimima. Ennetavate meetmete hulka kuulub näiteks varustuse kontrollimine, riskijuhtimise juhiste andmine, töötajate oskusalane väljaõpe, juriidiliste dokumentide täitmine, võimalike keskkonna- ja inimohtude analüüsimine ning klientide tervisliku seisundi ankeetide põhjalik uurimine.
2. **Aktiivsed ehk teisesed meetmed** viitavad kõigile nendele toimingutele, mida tehakse tavaliselt õnnetuse tagajärjel siis, kui seiklustegevus veel kestab. Aktiivsete meetmete hulka kuulub näiteks esmaabi, otsingu- ja päästetegevus, evakueerimine, saadud vigastuste kohta informatsiooni kogumine sündmuspaigal ja tegutsemiskord õnnetuse korral.
3. **Tegevusjärgsed ehk kolmandased meetmed** viitavad kõigile neile toimingutele, mida tehakse pärast õnnetust. Järelmeetmed või tegevusjärgsed meetmed on näiteks lähedaste ja sponsorite teavitamine, õnnetuse lõpliku dokumentatsiooni täitmine, õigusnõustaja või kindlustusseltsi esindajatega kontakteerumine ja vigastatud kliendi kodus või haiglas külastamise kokkuleppimine.

Programmi riskijuhtimine

Programmi riskijuhtimine hõlmab programmis kasutatavaid üldsuundi, tavaid ja meetmeid, et võimalikele isiklikele vigastustele ja majanduslikule kahjule asjakohaselt reageerida, oma seiklustegevusi pakkuvat ettevõtet kohtusse kaebamisega kaasneva majandusliku kahju eest kaitsta ja vähendada ettevõtte

rahalisi kohustusi juhul, kui hagi rahuldatakse. Neid ideid saab ilmselt kõige paremini ellu viia programmi **riskijuhtimise kava** abil. Smissen (1990) tõstab riskijuhtimise kava peamiste eesmärkidena esile „(a) omandi kahjustamise või hävimise ärahoidmise, (b) inimeste võimalike vigastuste või kannatamise ärahoidmise või vähendamise, (c) kahjude vähendamise ja ennetamise kavade kehtestamise ja (d) ülekandemehhanismide rakendamise nende kahjude puhul, mida ei saa kontrollida muude meetmete abil“ (lk 3).

Seiklusprogrammide korraldajad peaksid riskijuhtimise kavade välja töötamisel kehtestama kindlad suunised, mis sobiksid neis konkreetsetes olukordades. Sellistes kavades võib määratleda näiteks programmi peamised põhimõtted ja eesmärgi, õppe-eesmärgid, meetodid käitumuslike tulemuste hindamiseks ning selgitada, kuidas need aspektid riskijuhtimisega seostuvad (Brown, 1998; Priest & Dixon, 1990). Programmi üldsuunad ja juhised peaksid olema kirjas töötajate juhendis. Needsamad juhised peaksid ühtemoodi kehtima nii kliendile kui ka töötajale. Kui eri riskijuhtimise strateegiaid on siiski vaja rakendada, siis peaks need kirja panema koos põhjendustega.

Seiklustegevuste instruktorina peate olema teadlik töötajate juhendis olevatest üldsuundadest ja korrast. Peaksite aitama klientidel mõista, et nad vastutavad nii enda kui ka teiste tegevustest osavõtvate inimeste heaolu eest. Veenduge, et kliendid saavad sellest aru, sest seiklustegevuste iseloomu tõttu on igapäevael teadlikkuse ja vastutustundliku suhtumise läbi oluline roll sobiva käitumise ja toimimisviiside ülevõtmisel. Vastutustundlik suhtumine hõlmab näiteks seda, et riski suhtes ollakse ettevaatlik ja kahtluse korral küsitakse. Teadlikkus tähendab näiteks seda, et ollakse väljas üksteise parimate huvide eest ja valvas kliendi, instruktori või keskkonnaohtude suhtes. Õnnetusjuhtumite teooria (vaata joonist 7.1) ideede tutvustamine võib aidata klientidel riskijuhtimisel omavastutus võtta.

Riskijuhtimise kavade väljatöötamine võib esialgu tunduda hirmuäratav, kuid see on äärmiselt oluline samm kvaliteetselt planeeritud seiklusprogrammi pakkumiseks. Järgmine 20 punktist koosnev kontrollnimekiri, mis on koostatud Elamuspedagoogika Liidu akrediteerimisprogrammi (Association for Experiential Education's Accreditation Program) põhimõtetele tuginedes (Garvey, Lemon,

Williamson, & Zimmerman, 1999), võib olla abiks esialgse riskijuhtimise süsteemi loomisel.

1) Kas te olete kirja pannud programmi üldsuunad ja -korra?

Programmide dokumentidega antakse töötajatele teada, missugused on ootuspärased tavad ja normid, mis käivad kaasas töötajate ning osalejate tervist ja heaolu ohustavate tegevustega. Dokumentatsiooni võib koostada konkreetse programmi jaoks või tuletada ja kohendada teiste tunnustatud dokumentide põhjal. Dokumentatsioon võib sisaldada põhimõtteid ja tavaid, mis reguleerivad juhiseid vastuvõetavate praktikate kohta õppekava või testimaterjali vormis.

Kõik töötajad peaksid olema tuttavad riskijuhtimise meetmete ja seotud suunistega ning need peaksid olema kättesaadavad ka kirjalikul kujul. Need meetmed on osa laiemast riskijuhtimise kavast. Üldsuunad ja -kord peaksid kehtima nii töötajatele kui ka õpilastele.

2) Kas teil on iga tegevuse jaoks olemas kirjalik hädaolukorra tegevusplaan?

Hädaolukorra tegevusplaan hõlmab näiteks järgmist:

- a) tegevuse lühike põhjendus õpetlikkuse seisukohast;
- b) tegevuse toimumiskohaga seotud kaalutlused (nt tegevuse üksikasjalik ajakava ja kohad, kavandatud marsruut koos eeldatavate ohtude ja plaanitud vastumeetmetega);
- c) otsingu- ja päästetegevuse kord (nt marsruudikaart koos pääsemisteedega);
- d) erakorralist meditsiiniabi pakkuvate asutuste asukohad ja kontaktnumbrid;
- e) vältimatu abi ja esmaabi andmise kord (nt kokkuvõtte kõikide rühmaliikmete tervislikust seisundist);
- f) teavitamiskord (nt päästerühmad, lähedased, kontaktisik, kohalikud ametivõimud, esindaja meediaga suhtlemisel);
- g) muu vajalik teave (nt kulude eelarve, nimekiri isiklikest asjadest ja rühmale kuuluvast varustusest ning toidust).

Töötajad peaksid kava koopiad matkale kaasa võtma ja jätma need ka vastutavatele isikutele, kes saavad rakendada vajalikke meetmeid ja võtta

ühendust võimudega, kui rühm pole õigel ajal tagasi jõudnud. Lisateabe jaoks vaadake ka peatükki 9 „Matka planeerimine“ ja peatükki 10 „Õiguslik vastutus“.

3) Kas teie programmis on ametisse määratud toimiv riskijuhtimise komisjon?

Komisjon on esindusrühm, kuhu kuuluvad muuhulgas kõrvalised nõustajad, mis kohtub regulaarselt, et programmi kõik eri tahud üle vaadata. Üks osa komisjoni ülesannetest võib olla koguda, analüüsida ja tõlgendada töötajatelt saadud teavet vahejuhtumite ja õnnetuste kohta ning selle põhjal tegutseda. Selline komisjon koosneb tavaliselt programmi töötajatest, tehnilistest ekspertidest ja kõrvalistest nõustajatest. Komisjoni eesmärk on kohtuda regulaarselt ja anda heakskiit programmi riskijuhtimise meetmetele ning samuti koguda, analüüsida, tõlgendada teavet ja selle põhjal tegutseda.

4) Kas te koostate riskijuhtimise aruande igal aastal? Kas te teete aruandes leitu põhjal programmis muudatusi (nt trendid, koolitusvajadused, napid pääsemised kui märk ohust)?

Programmis on süsteem, mis aitab juhtida riske ja tagada tavadest kinnipidamist. Kogutakse ja analüüsitakse vahejuhtumite kohta käivat teavet, mille põhjal toimitakse, ja antakse vahejuhtumitest teada. Valdkonna edasiarendamiseks võiksid programmi korraldajad selle teabe igal aastal ka mõnele valdkonna organisatsioonile edastada (oma juhtorganisatsioonile, USAs näiteks Elamuspedagoogika Liidule).

5) Kas teie programmi riskijuhtimisele tehakse korraliselt nii sise- kui väliskontrolle?

Riskijuhtimise kontrolliga vaadatakse üle kõik programmi aspektid ning kirjalik ülevaade esitatakse programmi töötajatele ja järelvaatajatele aruteluks. Seejärel koostatakse lõplik kirjalik aruanne koos soovitude, ettepanekute ja tähelepanekutega muudatusteks, mis aitaksid tõsta programmi kvaliteeti ja parandada riskijuhtimist. Üks koopia nii sise- kui väliskontrolli riskijuhtimise aruandest tuleks teha kättesaadavaks ka kindlustusseltsile. Rohkem teavet

programmi ülevaate korraldamise kohta leiate sellest peatükist alapealkirja „Programmi ülevaade“ alt.

- 6) Kas enne programmi vastuvõtmist uuritakse nõuetekohaselt kõigi teie programmi töötajate ja osaliste tausta ning tervislikku seisundit?

Programmide raames peaks töötajatelt ja osalejatelt nõudma teavet, mis lihtsustaks tervisliku seisundi kontrollimist, et inimeste programmis osalemise võime kohta saaks teha teadlikke otsuseid. Ühelgi töötajal või osalejalt ei tohiks lubada osaleda tegevuses, mille käigus võivad nad ennast või teisi oma tervisliku või füüsilise seisundi tõttu ohtu seada. Tervisliku seisundi ankeedis peaks olema selgelt kirjas, et valetabe esitamine ankeedi mis tahes osas võib lõppeda vigastuse saamisega.

- 7) Kas teie programmis tagatakse, et vajadusel tegeletakse osalejate selliste terviseprobleemidega, mis võivad takistada osavõttu mõnest konkreetsest tegevusest?

Mõned terviseprobleemid muudavad osaleja teatud vigastustele vastuvõtlikumaks ja mõnikord ei ole tavapärase ennetusmeetmete kasutamine võimalik. Näiteks kui supelda jões, järves või ookeanis pärast jooksu või jahutada end jooksu ajal, peaksid töötajad silmas pidama muutusi südame löögisageduses, seda eriti vanemate osalejate ja südamehaigete puhul. Kui osaleja tarvitab psühhotroopseid ravimeid, siis peaks instruktoril olema arusaamine nende ravimite ja teatud keskkonnatingimuste koostoimest (nt keha soojusregulatsiooni süsteemi võime kohaneda külma või soojaga).

- 8) Kas teie programmis selgitatakse osalejatele, milline on programmi eesmärk ja iseloom, nõutud füüsiline seisund ja käitumine ning tagajärjed nende tingimuste täitmata jätmisel? Kas selles teavitatakse osalejaid võimalikest ohtudest ja tagatakse, et nad on programmiga seotud riskidest teadlikud ja nõus need enda peale võtma?

Programmis peaks teavitama (nii kirjalikult kui suuliselt), missugune on selle olemus ning millised on füüsilised nõuded ja käitumisreeglid. Nende nõuetega tuleb nõustuda ja neid järgida.

Osalejatel (alaealiste puhul vanematel või eestkostjal) tuleks lasta alla kirjutada dokumendile, kus nad kinnitavad, et programmiga seotud riskid on tuvastatud, nad on neist teadlikud ja on nõus need riskid võtma. Need riskid hõlmavad seiklustegevusele omaseid riske (nt otsesed ohud ja riskifaktorid), mille olemasolu võib põhjendatult eeldada. Sellised tingimused võib lisada näiteks vastutuse enda peale võtmise vormi või need võivad moodustada osa vastutusest vabastamise või nõuetest loobumise kokkulepetest.

- 9)** Kui teie ettevõtte jagab õiguslikku vastutust osalejatega juhtunud vigastuste või nende kantud kahjude eest, kas selleks on olemas vajalikud kokkulepped?

Programmides peab olema määratletud vastutuse jaotus ja kohustused, mis tulenevad vigastustest või kahju tekkest. Pange tähele, et seadused ja määrused võivad selliste dokumentide kasutamist piirata. Vastutusest vabastamise kokkulepped ja muud sellised dokumendid peaks üle vaatama programmi õigusnõustaja veendumaks, et neid on võimalik täitmisele pöörata ning et need on kooskõlas programmi põhimõtete ja eesmärkidega. (Näiteks võidakse otsustada, et programmi korraldajad ei püüa end vastutusest vabastada, kui kahju või vigastus on tekkinud nende enda hooletuse tõttu.)

Mõned konkreetsed näited sellistest kokkulepetest võivad olla järgmised:

- a) vastutusest vabastamise kokkulepe,
- b) riskidest teadlikkuse ja omavastutuse võtmise kokkulepe,
- c) nõuetest loobumise kokkulepe,
- d) varustuse hüvitamise ja heaperemeheliku kasutamise kokkulepe,
- e) muud dokumendid.

- 10)** Kas teie programmil on piisav kindlustuskate?

Hoolimata sellest, kas tegemist on äri- või enesekindlustusega, kindlustuskate peab vastama neile kohalikele ja riiklikele nõuetele, kus teie programm aset leiab. Kogenud kindlustusagent peaks kindlustuspoliisid regulaarselt üle vaatama.

Mõned konkreetsed näited võimalikest kindlustuspoliisidest on järgmised:

- a) üldvastutuskindlustus,
- b) autokindlustus,
- c) merekindlustus,
- d) varakahju kindlustus,
- e) kindlustus kutsehaiguste või tööõnnetuste vastu,
- f) erialane vastutuskindlustus,
- g) meditsiinilise väär ravi vastutuskindlustus,
- h) kindlustus seksuaalse kuritarvitamise süüdistuste vastu,
- i) töötajate tervisekindlustus.

11) Kas teie programmi põhimõtetega keelatakse osalejatel ja töökohustusi täitvatel töötajatel tarbida programmi tegevuste kestel alkoholi ja uimasteid (v.a arsti välja kirjutatud ravimid, mida tarvitatakse ettekirjutuste kohaselt)?

Alkoholi ja teiste kohatute narkootiliste ainete tarbimist seiklustegevuste kestel ei ole võimalik kuidagi õigustada.

12) Kas teie programmis on määratletud meditsiinilise hädaabi andmise kord ja kehtestatud süsteem, kuidas tõsiste või eluohtlike vigastuste ja haiguste korral kiirabi kutsuda? Kas teie töötajad oskavad seda korda järgida?

On oluline, et programmis oleks olemas kindlalt kehtestatud ja töökindel meditsiinilise hädaabi andmise kord (sealhulgas teavitamiskava piirkonna meditsiiniliste hädaabiteenuste numbritega) nendeks puhkudeks, kui peaks juhtuma õnnetus, mille korral on vaja kaasata kolmanda poole meditsiinilist ekspertiisi. Kasutada tuleb neid suhtlusvahendeid, mis konkreetse programmi toimumispiirkonnas töötavad. Nendeks võivad olla satelliittelefonid, kahepoolset sidet võimaldavad raadiosaatjad, mobiiltelefonid, CB-raadiosaatjad

(vabasagedusel töötavad raadiosaatjad, millel side pidamiseks pole vaja luba taotleda) või asukoha määramise seadmed. Kõrvalistes piirkondades, kus nende kasutamine on ebapraktiline või juhul kui otsustatakse neid programmis mitte kasutada, tuleks osalejaid sellest teavitada. Osalejad peavad sellest tingimusest aru saama ja sellega nõus olema.

- 13)** Kas teie programmis on määratletud otsingu- ja päästetegevuse kord ning süsteem, kuidas vajadusel päästeteenused kutsuda, kui mõni inimene peaks ära kaduma? Kas teie töötajad oskavad seda korda järgida?

Programmides peavad olema kehtestatud meetmed, kuidas vältida osalejate ära kadumist või rühmast eraldumist, ning kava selleks puhuks, kui peaks juhtuma, et keegi siiski rühmast eraldub. Töötajad ja osalejad peavad olema teadlikud sellest, kuidas toimida, kui keegi osalejatest ära kaob või rühmast eraldub. Töötajad peavad teadma, kuidas toimida, kui vaja läheb rohkem päästejõude, kui programmi korraldajatelt mõistuspäraselt oodata võib. Töötajad peavad teadma, kuidas kehtestatud otsingu- ja päästetegevuse korda (sealhulgas vee- või õhusõidukite abi leidmiseks) rakendada.

Mõned konkreetsed näited otsingu- ja päästetegevuse korrast on järgmised:

- a) juhtnõörid osalejatele, kuidas vältida äraeksimist või rühmast eraldumist;
- b) juhtnõörid osalejatele, mida teha äraeksimise või rühmast eraldumise korral;
- c) otsingute korraldamise kord (sealhulgas asukohad, meetodid, piirangud, kokkusaamise ajad, sidekanalid);
- d) dokumentatsioon;
- e) kriteeriumid, mille põhjal otsustada, kas on vaja kaasata välist abi;
- f) toimimiskord kiir-, üld- ja täppisotsingute puhul;
- g) juhised, kuidas toimida, kui kogu rühm on hilineanud ja graafikust maha jäänud.

Kui keegi peaks vigastada saama, siis nendeks puhkudeks on rühmal olemas kava, kuidas toimida. Mõned näited sellise kava punktidest on järgmised:

- a) pädeva inimese saatmine abi järele, samal ajal kui pädev rühm inimesi jääb vigastatuga;
- b) vigastatule asjakohase esmaabi või vältimatu abi andmine;
- c) vigastatu evakueerimine.

Üksinda ettevõetavate õppimiskogemuste korral on kehtestatud hädaolukorrast teavitamise süsteem ja süsteem, kuidas endast korraliselt teada anda. Igal osalejal on olemas vahendid (nt vile) hädaolukorrast teavitamiseks ja osalistel on teada, milline on nende õige kasutamiskord. Teised osalejad on samuti teadlikud, kuidas nad peaksid reageerima, kui teavitussüsteemi kasutatakse. Pikemate üksiktegevuste puhul tuleks paika panna enese nähtavaks tegemise süsteem oma asukohast teadaandmiseks ning seda eelnevalt sisseseatud korda tuleks järgida. Kuigi riskijuhtimise meetmed aitavad vältida osalejate äraeksimist või rühmast eraldumist, on programmi korraldajatel olemas ka varuplaan.

14) Kas teie programmis on määratletud evakueerimise kord? Kas teie töötajad oskavad selle korra järgi toimida?

Programmi töötajad peavad teadma, kuidas mis tahes tegevuse käigus evakueeruda ja kuidas lasta teistel osalistel evakueerida kannatanu, kes vajab spetsialisti abi. Evakueerimiseks vajalik varustus peab samuti kättesaadav olema. Evakueerimise kord võib hõlmata ka selliste evakueerimiste korraldamise korda, kus kasutatakse vajadusel jäigatiivalisi õhusõidukeid, helikoptereid või veesõidukeid.

Näiteks, kui evakueerimisel kasutatakse õhusõidukeid, siis on töötajaid koolitatud sobivat maandumispaika valima järgmisi aspekte silmas pidades:

- a) maandumisala suuruse sobivus;
- b) maandumisala kaldest tulenevad piirangud;
- c) võimalikud takistused;
- d) lahtine praht, rusud, mis seavad maandumisel piiranguid;
- e) tuulesuund;
- f) õhkuõusu- ja maandumisala;
- g) peale- ja mahalaadimise kord;

- h) töötajaskonna ja maandumisala võimalikult väike vahemaa;
- i) asjakohase järelvalve säilitamine evakueerimise kestel.

15) Kas teie programmis on määratletud kindel teavitamiskord, mida hädaolukorra või õnnetuse puhul kasutada?

Programmi töötajad peavad teadma, milline on teavitamiskord hädaolukorra või õnnetuse puhul (nt suhtlemine perekonnaga, ametnikega, meediaga).

16) Kas iga tegevuse toimumiskohas on olemas asjakohane ning piisav hädaolukorra ja päästevarustus?

Kõikide tegevuste ajal peaks olema olemas vajalik varustus vältimatu abi andmiseks ja päästetegevuseks. Esmaabi-komplektid ja -varustus peaksid olema kasutusvalmis ja nende seisukorda tuleks regulaarselt kontrollida. Kui matka käigus minnakse asutusest kaugemale või teedelt eemale, siis peaksid kaasas olema tööriistakomplektid ja varuesemed, mida võib vaja minna. Tegevuste puhul, mis viiakse läbi asutusest eemal või teedelt väljas, peaksid olema tagatud riietus, peavari ja toit. Vigastuste, haiguste või ekstreemsete ilmamuutuste korral peaks töötajatel olema oskused ja varustus, et kuni tagasijõudmiseni elus püsida.

17) Kas osalejaid on hädaolukordadeks ette valmistatud? Kas neile on õpetatud iga tegevuse puhul hädaolukorras vajaminevaid oskusi ja toimimiskorda?

Kõik osalejad peaksid olema teadlikud iga tegevuse riskijuhtimise ja hädaolukorra puhul rakendatavatest toimingutest (nt evakuatsioonimarsruudist, varuplaanist, pääste ja meditsiiniabi võimalustest). Osalejatele õpetatakse hädaolukorras vajaminevaid oskusi ja toimimiskorda, et nad teaksid, mida hädaolukorras teha.

18) Kas programmis osalevate töötajate ja osalejate osakaal vastab iga tegevuse puhul ettenähtule?

Iga tegevuse puhul on olemas heakskiidetud töötajate ja osalejate osakaalu suhe, mis sõltub tegevusest, osalejate profiilist ja keskkonnast. Programmides peab

olema tagatud sobiv töötajate ja osalejate osakaal, mis sõltub ettemääratud suhetest ja muudest olulistest teguritest.

19) Kas programmi korraldajad teevad mõistlikke jõupingutusi, et järgida seadusi ja määrusi?

Näiteks mõned konkreetset seadused ja määrused, mida Ameerika Ühendriikide seiklusprogrammid peavad järgima on järgmised:

- a) puuetega ameeriklaste seadus (*The Americans with Disabilities Act*),
- b) vere kaudu levivate haigustekitajate ohutusalane teave ja kokkupuute ohjamine,
- c) rajatistega seotud seadused ja regulatsioonid (nt kas programmi rajatised on neile kohaldatavate seaduste ja määrustega kooskõlas).

20) Kas programmis on olemas nõuetekohased vormid ja dokumendid ning kas need asuvad õiges kohas?

Dokumentide koostamine ja täitmine on riskijuhtimise oluline osa. Programmis peaksid olema olema nõuetekohased vormid ja dokumendid ning need tuleks vajadusel täita ja üle vaadata, kuna sellise teabe mõistmine on osa riskijuhtimisest. Mõned konkreetset näited sellistest vormidest ja dokumentidest võivad olla järgmised:

1. haldamine

- missioon, eesmärgid ja sihid;
- turundusmaterjalid;
- load ja litsentsid;
- informatsioon osalejate kohta;
- vastuvõtmine ja programmi sissejuhatus;
- vastutusest vabastamise kokkulepped ja muud nendega dokumendid;
- personalipoliitika ja personaliga seotud toimingud;

- töötajate toimikud (sinna pannakse nt resümeed, avaldused, dokumendid töötajate läbitud koolituste kohta, töötajate haridust tõendavate dokumentide koopiad, hinnangulehed jms);
- varustuse ostu- ja hooldusraamatud;

2. tervis

- töötajate haiguslood ja terviseandmed;
- osalejate haiguslood ja terviseandmed;
- vastutusest vabastamise kokkulepe esmaabi andmise korral;
- nimekiri esmaabitarvikutest;

3. hädaolukord

- õnnetuse või vahejuhtumi aruande vorm;
- programmi poolt paika pandud teavitamiskord;
- meedia teavitamiskord;
- otsingu- ja päästetegevuse vorm, evakueerimise aruande vorm, kadunud isiku aruande vorm;
- töötaja lähisugulase teavitamiskord;
- osaleja lähisugulase teavitamiskord.

Käitumine õnnetuse korral

Õnnetuse korral käitumiseks on abiks joonises 7.4 välja toodud toimingute järjekord. See jada põhineb kaheksal reageerimisjärgul: A = hingamisteed, B = hingamine, C = vereringe, D = läbivaatus ja diagnostiline hindamine, E = evakueerimisplaan, F = ressursside leidmine, G = abi kutsumine ja H = helikopteri kasutamine (Priest & Dixon, 1990). Kõige pädevam inimene on üldjuhul see, kes vastutab õnnetusele reageerimise eest. Tavaliselt on selleks inimeseks seiklustegevuste vaneminstruktor, välja arvatud kui tema teadmisi on vaja rakendada mujal. Tema organiseerib õnnetustele reageerimist ja annab korraldusi reageerimise meetodite kohta. Kui rühmas on piisavalt inimesi, siis võiks selle jagada kolmeks väiksemaks rühmaks: traumaga tegelev meeskond annab esmaabi ning rahustab ja stabiliseerib ohvrit; teine meeskond teavitab väliseid abijõude ja juhib nad vigastatud inimeseni; kolmas meeskond teeb pääste- ja evakueerimisplaan ning aitab vastutaval inimesel päästjate heaolu jälgida.

Traumameeskond koosneb üldjuhul nendest rühmeliikmetest, kes on esmaabi andmises kõige pädevamad. Meeskond vastutab järgneva eest.

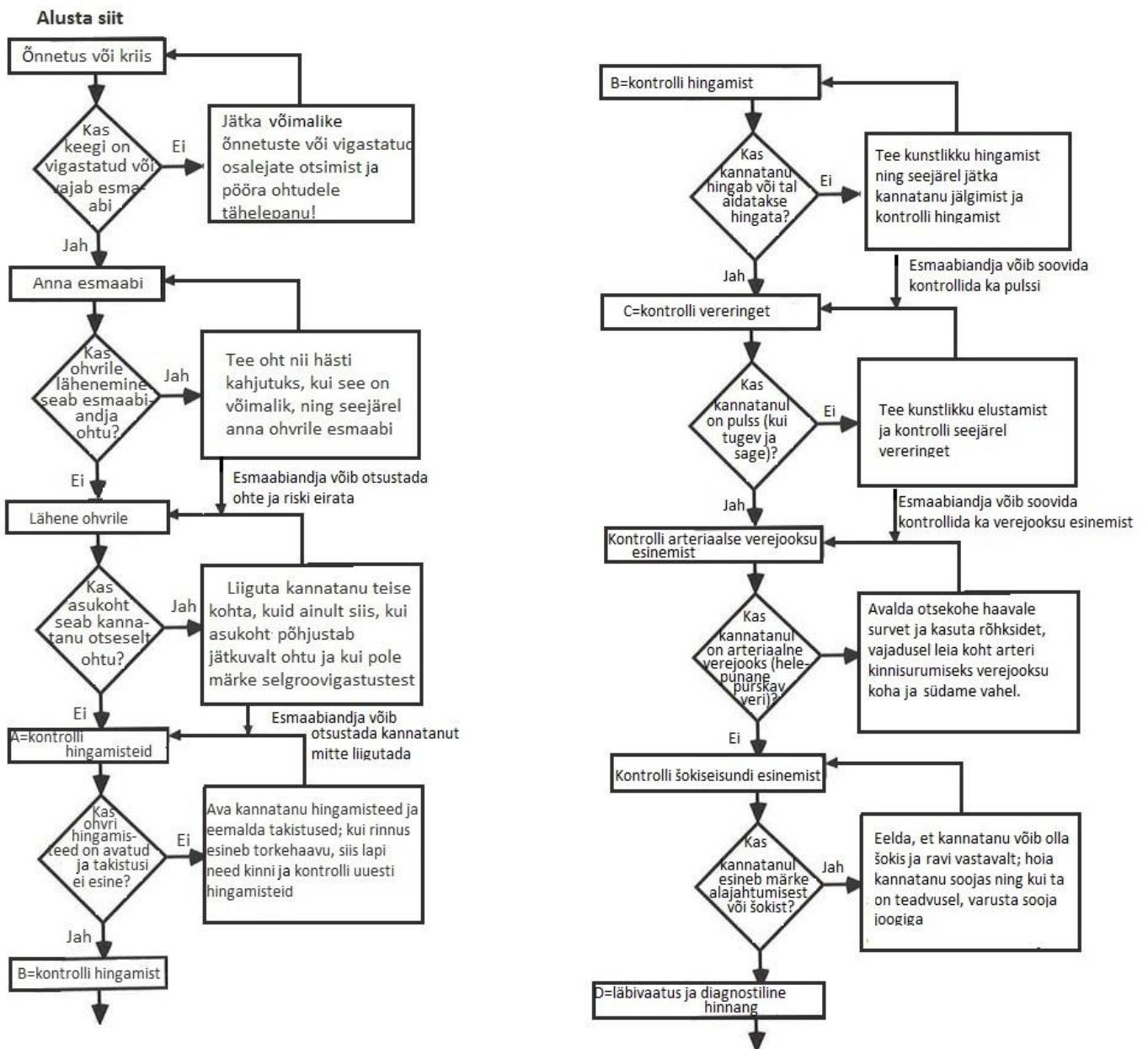
1. Olukorra hindamine, küsides: „Kes on vigastatud? Missugused on valitsevad ohud?“
2. Kannatanu poole pöördumine, küsides: „Kas esmaabi andja seaks ennast esmaabi andmisega ohtu?“
3. Mis tahes eksisteerivate ohtude neutraliseerimine neile tähelepanu pöörates, neid vältides või võimaluse korral eemaldades.

Loomulikult kuulub selle meeskonna vastutusse ka esmaabi andmine, hingamisteede kontrollimine ja vabastamine ning ülekontrollimine, et ei esineks rohkem takistusi (A = hingamisteed); kunstliku hingamise tegemine ja edasine jälgimine (B = hingamine); ning pulsi mõõtmine ja vajadusel kunstlik elustamine (C = vereringe). Samuti vaatavad nad kannatanu põhjalikult läbi, otsides, kas esineb märke teadvusest, arteriaalsest verejooksust, selgroovigastustest, šokist, luumurdudest või väiksematest verejooksudest. Teisisõnu, nad annavad kannatanule vajalikku abi, kontrollivad hoolikalt üle kannatanu seisundi ning jätkavad kannatanu tervisliku seisundi jälgimist ja tervisenäitajate mõõtmist, kuni saabub keegi, kellel on parem meditsiiniline väljaõpe. Meditsiinilise järjepidevuse tagamiseks võivad traumameeskonna liikmed jätkata kannatanutega töötamist isegi pärast seda, kui abi on saanud.

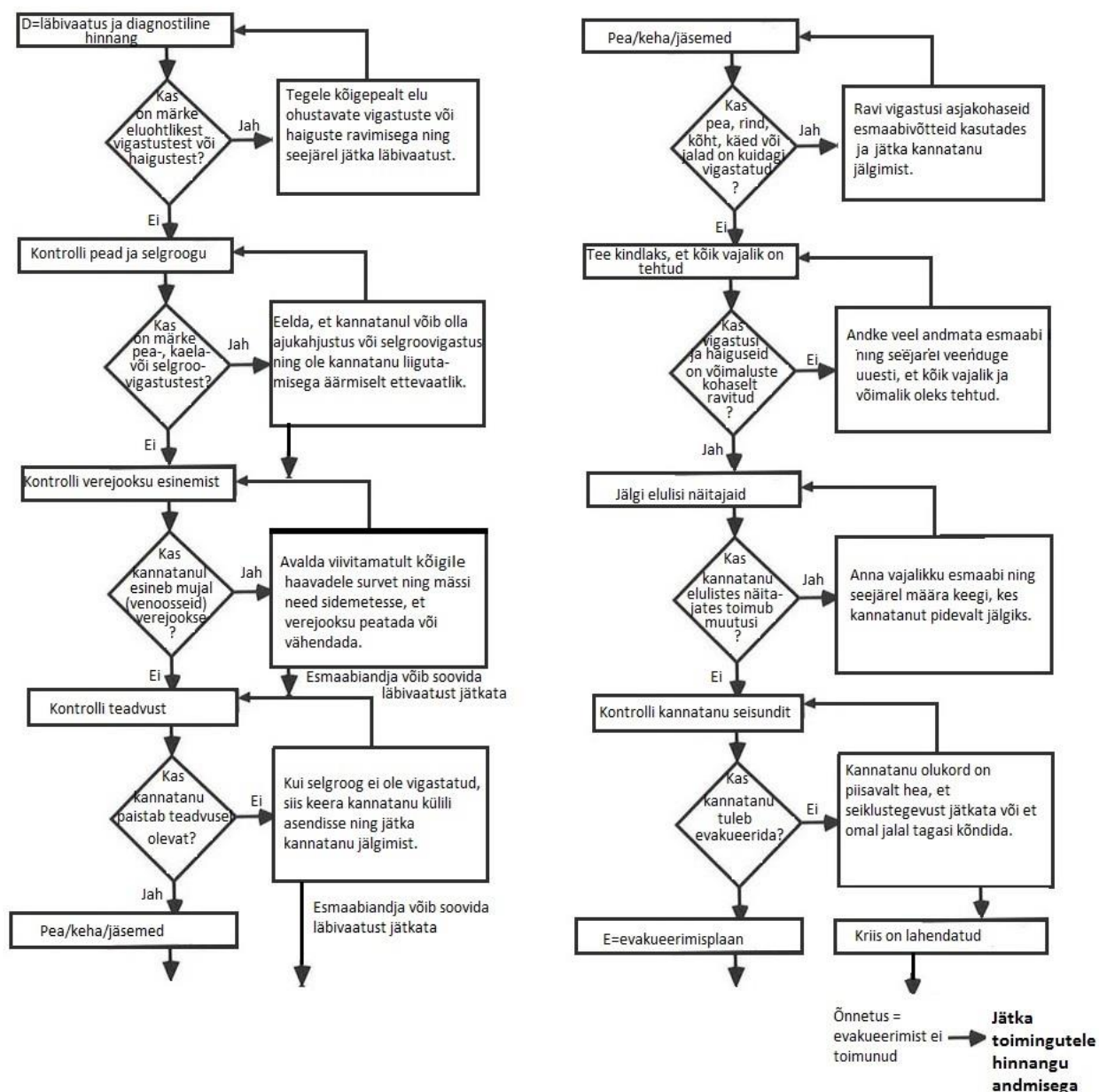
Transpordimeeskond vastutab kannatanu evakueerimise ja transportimise eest (E = evakueerimisplaan). Üks osa transpordimeeskonnast paneb abi järele mineva meeskonnaga koostöös paika evakueerimistee ja märgistab selle ning teine osa transpordimeeskonnast kogub kannatanu evakueerimiseks ja transpordiks vajalikke materjale (F = ressursside leidmine). Vajadusel langeb nende õlule ka vaevarikas ülesanne kannatanu pealevõtmiskohta või metsikust loodusest välja kanda. See ülesanne nõuab suurt füüsilist jõupingutust ning pidevat valvsust kannatanu heaolu suhtes. Mõned traumameeskonna liikmed võivad võimalusel kuuluda ka transpordimeeskonda. Transpordimeeskond jälgib ka kogu rühma heaolu ja tagab, et rohkem osalisi kannatada ei saaks. Selles mõttes on nad ka „temperatuurimeeskond“, sest vastutavad päästemeeskonna

kehatemperatuuri jälgimise eest, näiteks keedavad alajahtumise korral kuuma vett või otsivad ülekuumenemise korral koha, kust külma vett saab.

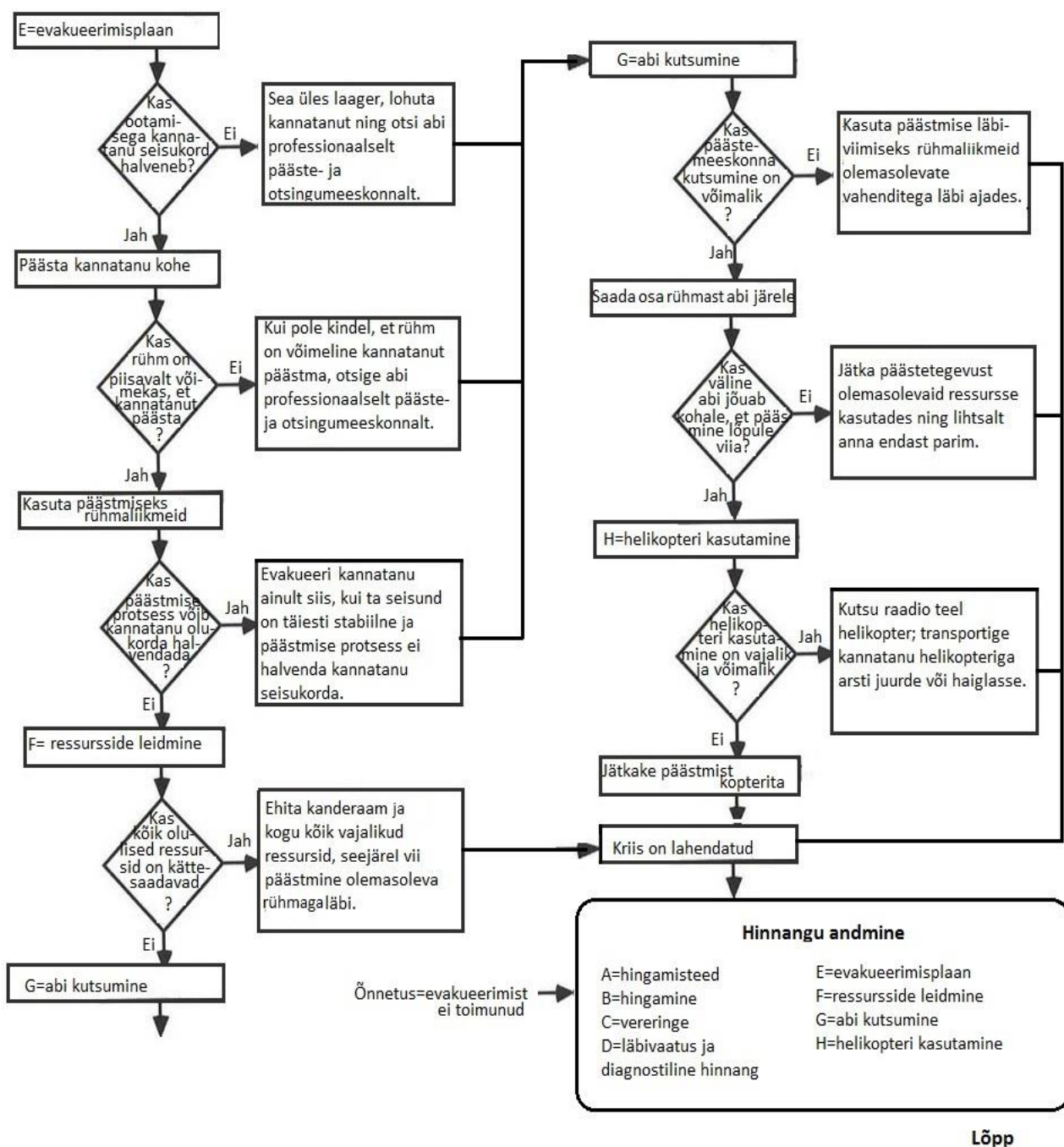
Kui on vaja kaasata väline abi, siis võib saata eraldi abi järele minev meeskond transpordi- ja traumameeskondast ees teele asuda. Abi järele minev meeskond juhib selliseid välisabi ressursse, nagu meditsiiniline abi ja evakueerimisabi ning teavitab väliseid programmitöötajaid ja politseid. Abi kutsumine võib tähendada mobiiltelefoni, raadio, asukoha määramise seadme, signaalraketi või -tule või muu sarnase kasutamist. Vajadusel peab see meeskond õnnetuspaigast evakueerimiseks kutsuma kiirabi (G = abi kutsumine) või hädaotstarbeliseks meditsiiniliseks evakueerimiseks õhustranspordi (H = helikopteri kasutamine). Kui abi tuleb otsida jalgsi, siis peaks abi järele minejatele andma kaasa ka kirjalikud juhised ja koopia või kokkuvõtte õnnetusjuhtumist. Meeskond peaks koosnema vähemalt kolmest, eelistatult neljast inimesest juhuks, kui üks neist peaks teel viga saama. Abi järele minev meeskond peaks olema teistest sõltumatu, püsima koos ja kandma kaasas oma õnnetusabi komplekti. Meeskond vastutab ka otsingu- ja päästemeeskonna tagasitee märgistamise ja selle koordinaatvõrgustikuga kaardile märkimise eest, samuti peavad nad järgima evakueerimisplaani ja võtma kaasa kannatanu tervislikku olukorda kirjeldava ankeedi. See ankeet aitab oluliselt pääste- ja otsingumeeskonda ning haigla meditsiinipersonali oma töö tegemisel. Peale selle on abi andval pääste- ja otsingumeeskonnal vaja teada, kui ulatuslikud on kannatanu vigastused ja milline on planeeritud evakueerimismarsruut. Samuti võib olla abi pääste- ja otsingumeeskonnaga õnnetuspaika naasmisest.

Joonis 7.4 Käitumine õnnetuse korral (Priest ja Dixon, 1990)

Joonis 7.4 (jätk)

Joonis 7.4 (jätk)

Kui on ilmselge, et õnnetusse sattunu on hukkunud, ärge liigutage hukkunu keha – ainult kohtuarst või politseiametnik võib anda loa selle teisaldamiseks. Dokumenteerige ja märgistage õnnetuspaik seda võimalikult vähe rikkudes. Kui teil on fotoaparaat, siis tehke õnnetuspaigast pilte ning mõõtke ära

mis tahes olulised vahemaad, sügavused ja kõrgused. Kontrollige mõõtarvud mitu korda hoolikalt üle. Võtke ühendust programmidirektori ja kohalike ametivõimudega (selles järjekorras) ning vältige spekulatsioone või süü enda peale võtmist, jäädes kindlaks faktidele.

Ärge kommenteerige juhtunut meedias, vaid suunake kõik sellega seonduvad küsimused programmis määratud esindajale, kes tegeleb ise avalike suhetega, sealhulgas teavitab lähedasi ja teeb järelkontrollkõnesid. Esindaja suhtleb ka haigla ja surnukuuriga, valmistab ette pressiteate (kannatanu nime ei avaldata enne, kui lähedastega on ühendust võetud) ning sõelub läbi edasised küsimused ja intervjuupalved.

Programmi ülevaade

Programmi ülevaade on üldtunnustatud meetod oma programmi riskijuhtimise meetmete ülekontrollimiseks. Riskijuhtimise komisjon võib kontrolli korraldada ennetava meetmena enne, kui õnnetus või vahejuhtum on toimunud, või tegevusjärgse meetmena pärast õnnetust või vahejuhtumit. Tänu programmiväliste inimestele, kes toetaval viisil kritiseerivad ja ausat nõu annavad, annab selline kontroll võimaluse riskijuhtimise meetmed uue vaatenurga alt üle vaadata. Parimal juhul tehakse programmile kaks riskijuhtimise kontrolli: sisekontroll, mis on osa programmi riskijuhtimise komisjoni pidevatest jõupingutustest, ja väliskontroll, kus kaasatakse regulaarselt väliseid asjatundjaid või inimesi, kas sama asjaga tegelevad. Nende kahe kontrolli eesmärk on saada ülevaade sellest, kui hea on programmi korraldus, pidades silmas teadaolevaid uusimaid meetodikaid ja tavapraktikaid (Wade & Fischesser, 1988).

Väliskontrolli puhul vaatleb tavaliselt väike rühm inimesi programmitegevusi ning programmielset korraldust. Vaatluse ajal koguvad nad andmeid riskijuhtimise meetmete ja korra kohta. Seejärel tehakse kogutud andmete põhjal järeldused selle kohta, kas kontrollitavas programmis järgitakse riskijuhtimise eeskirju ning, toetudes oma varasematele koostöökogemustele paljude erinevate programmidega, millised muudatused aitaksid riskijuhtimist üleüldiselt parandada. Neid järeldusi arutavad nad asjakohase programmi

esindajaga või riskijuhtimise komisjoniga, andes võimaluse tagasisideks. Ülevaate lõpus esitab väliskomisjon tavaliselt kirjaliku aruande, kus võetakse kokku kontrolli korraldamise meetodid, tulemused ja muudatusettepanekud.

Väliskomisjon võib uurida järgmisi aspekte: programmi peamised põhimõtted, programmi eesmärgid, õppe-eesmärgid, meetodid klientide käitumuslike tulemuste hindamiseks, tegevuste põhjendused õpetuse tulemuslikkuse seisukohast, kommunikatsioon, transport, tegevuste aja ja kohaga seotud üksikasjad, hädaolukorrast teavitatavate kontaktisikute numbrite õigsus, plaanitav marsruut koos eeldatavate riskide ja kavandatud vastumeetmetega, marsruut koos pääsemisteedega, kokkuvõtted tervislikust seisundist, kulude eelarve, nimekiri osalejatest ning neile kuuluvast varustusest ja toidust, varustuse kontrollimise ja hooldamise ajakava, meetmed kohtuvaidluste eest kaitsmiseks, vastutuse- või õnnetusjuhtumikindlustus, tervishoiu meetmed, majutus, toitlustusteenus, osalejate tausta kontrollimise protsess, tegevuste ja tegevuskoha valimine, töötajate värbamine, töötajate järelevalve, töötajate koolitamine, töötajate hindamine, töötajate ja osalejate osakaalu suhe, riskijuhtimise komisjoni kaasatus ja mõjukus – erilist tähelepanu pööratakse sellele, kuidas on kogutud, analüüsitud, ja tõlgendatud vahejuhtumite ja õnnetustega seotud andmeid ning missuguseid järelemeetmeid on võetud (vaata „Küsimused riskijuhtimise ülevaate teostamiseks“ ; Priest & Dixon, 1990).

Programmides, milles on juba pikka aega kehtinud riskijuhtimiskord ja selle kontrollimine, võidakse taotleda välist tunnustust või oma programmi akrediteerimist mõnelt juhtorganilt (Ameerika Ühendriikides nt Elamuspedagoogika Liidult).

Küsimused riskijuhtimise ülevaate teostamiseks

Üldised küsimused:

- Kas programmi peamised põhimõtted, missioon, eesmärgid ja sihid on selgelt kirja pandud?

- Kas inimeste riskiolukorda seadmist on õpetlikkuse seisukohast põhjendatud?
- Kas programmi juhised kehtivad üheselt nii töötajatele kui ka osalejatele?
- Kas iga seiklustegevuse jaoks on koostatud terviklik riskijuhtimise kava?
- Kas riskijuhtimise kavas on määratletud vajalikud ennetavad ohutusmeetmed ja asjakohane teave hädaolukorra puhuks?
- Kas iga tegevuse ajal on kaasas õnnetusabi komplektid (sh esmaabi vahendid)?
- Kas seiklustegevusi korraldavatel töötajatel on vajalikud sidekanalid, et hädaolukorras välise arstiabiga ühendust võtta?
- Kas sõidukijuhtidel on sõidukite juhtimiseks ja reisijateveoks vajalikud load? Kas järgitakse selliseid ohutusnõudeid, nagu turvavööde kinnitamine või varustuse kontrollimine?
- Kas varustust kontrollitakse regulaarselt ja tagatakse selle õige kasutamine? Kas varustuse kohta on olemas hooldusraamat?
- Kas enne programmi vastuvõtmist hoiatatakse ja teavitatakse osalejaid tegevustega kaasnevatest riskidest?
- Kas programmi tutvustavad materjalid, mis osalemisest huvitatuile saadetakse, annavad programmi kohta õiget ja piisavat teavet?
- Kas programmi töötajatel on vajalikud oskused, et tegeleda osalejate terviseprobleemidega ja anda esmaabi?
- Kas programmi juhistes on määratletud seisukoht alkoholi ja muude uimastite kasutamise ja kuritarvitamise kohta?
- Kas enne programmi vastu võtmist uuritakse, milline on osalejate tervislik seisund või kas tuleb läbida arstlik kontroll?

- Kas tegevused ja tegevuspaigad on valitud nii, et need võimaldaksid täita programmi eesmärgi ja hariduslikke sihte?
- Kas osalejad on iga tegevuse ja tegevuspaiga jaoks ette valmistatud ning olulise teabega kurssi viidud?
- Kas osalejaid sunnitakse teatud tegevusest osa võtma või neile antakse võimalus valida?
- Kas programm vastab kohalikele määrustele ja programmi tegevuseks on olemas vajalikud load?
- Kas tegevuspaikadesse püstitatud rajatised ja programmi asutused on kooskõlas seadustega?
- Kas programmis on ohutusnõukogu? Kas nõukogu jälgib ohutusnõudeid ja nende täitmist?
- Kas õnnetusjuhtumitest ja vahejuhtumitest kantakse ette? Kas nende kohta kogutakse andmeid, mida analüüsitakse ja mille põhjal tegutsetakse?
- Kas töölepingutes on määratletud töötajate koolitamise ja hindamise kord? Kas seda järgitakse?
- Kas töötajate ja osalejate osakaalu suhe vastab kõigi tegevuste ja tegevuspaikade puhul heakskiidetud normidele?
- Kas töötajatel on tööks vajalikud oskused (nn kõvad ja pehmed oskused, metaoskused)?
- Kas töötajad on seiklustegevustes pädevad ning tegevuspaikadega tuttavad?
- Kas töötajad ennetavad ohte ja oskavad õnnetusele juba tegevuspaigal asjakohaselt reageerida?
- Kas töötajad on kvalifitseeritud või sertifitseeritud, et anda esmaabi ja teha kunstlikku hingamist? Kas seda on võimalik tõendada?

- Kas kõige tavapärasemate hädaolukordade lahendamiseks on kirja pandud kindel toimimiskord?

Enne ülevaadet:

- Pange paika kindel ülevaate korraldamise kord: kes, mis, kus, millal, miks ja kui palju?
- Määrake programmi- või ohutusnõukogu ja ohutusülevaadet teostava meeskonna vaheline esindaja.
- Valige sobivad ja üksteisele vastuvõetavad meeskonnaliikmed ning vältige meeskondade koostamisel vastuolusid või poliitilisi kaalutlusi.
- Uurige olemasolevaid dokumente, sealhulgas brošüüre, aruandeid, ülevaateid, vorme, juhendeid ja päevikuid.
- Teavitage töötajaid tulevatest intervjuudest ning julgustage neid ausalt ja avatult muredest rääkima.

Ülevaate ajal:

- Intervjuu alguses arutage, kas ohutusega seoses esineb mingeid murekohti ning püüdke leevendada intervjuueeritava ärevust. Säilitage professionaalne ja diplomaatiline käitumine ning taktitunne kogu ülevaate vältel.
- Selgitage ülevaate olemust neile osalejatele, kes huvi tunnevad; vältige avalikku kriitikat, mida võidakse pealt kuulda. Ülevaadet võib, kuid ei pea, teha selle nimekirja alusel. Meeskond võib omavahel erinevad ülesanded ära jagada: jälgimine, intervjuueerimine, lugemine jne.

Pärast ülevaadet

- Esitage ülevaate tulemused eraviisiliselt programmi võtmeisikutele, sealhulgas ohutusnõukogule.
- Veenduge, et ohutusmeetmete kohta tehtud tähelepanekud põhineksid faktidel, mitte subjektiivsel isiklikul arvamusel.

- Jagage kahepoolse suhtluse ja tagasiside kaudu uusi ideid, kuidas ohutust parandada.
- Tasakaalustage negatiivne tagasiside positiivsega, lubage töötajatel võimalikke erimeelsusi selgitada.
- Esitage kirjalik aruanne nõuete, soovitude, ettepanekute ja tähelepanekutega.

RISKIJUHTIMISE OSKUSED

Viimane, kuid mitte vähem oluline aspekt hõlmab pakutavate seikluskogemuste korraldamiseks vajalikke riskijuhtimise oskusi. Riskijuhtimise oskuste alla kuuluvad näiteks ilmastikunähtuste tõlgendamine, kehatemperatuuri regulatsioon, navigeerimine, ellujäämine, vee leidmine, esmaabi andmine ning otsimis-, pääste- ja evakueerimistegevused.

Ilmastikunähtuste tõlgendamine

Tuginedes näiteks raadio teel saadud viimastele ilmamate andmetele, oma tähelepanekutele hetke ilmastikutingimustest (pidades silmas pilvisust, sademeid, tuule kiirust ja suunda ning temperatuuri) või teadmistele piirkonnale iseloomulikest ilmastikutingimustest, peaksite suutma ilma ette ennustada. Peale selle peate suutma toime tulla ekstreemsete ilmastikuoludega, eriti äikesetormide ajal.

Kehatemperatuuri regulatsioon

Samuti peate oskama ennetada ning ravida alajahtumist ja ülekuumenemist, teadma viit peamist kehasoojuse kao allikat ja oskama seda kadu reguleerida, mõistma inimese termofüsioloogiat (millised on kõige suurema soojuskaoga alad ning millised on toidu, vee, narkootikumide, alkoholi ja tubaka mõju ainevahetusele) ja tundma ära sümptomid, mis viitavad alajahtumisele (komistamine, seosetu jutt, disorientatsioon, värisemine või igasuguse värisemise täielik puudumine) või ülekuumenemisele (peavalud, iiveldus, krambid, liigne

higistamine või higistamise täielik puudumine). Eelkõige peate aga olema võimeline ravima alajahtumise ja ülekuumenemise erinevaid faase, õppides tundma õigeid meetodeid kehasoojuse kao vähendamiseks või suurendamiseks ja kannatanu soojendamiseks või mahajahutamiseks.

Navigeerimine

Peate olema võimeline navigeerima kõige keerukamal maastikul, mida seiklustegevuse jooksul eeldatavasti läbite. Navigeerimise alla kuulub oskus lugeda kaarti; vahemaade arvutamine arv- ja joonmõõtkavade põhjal; ristkoordinaatide lugemine; kaardi põhjasuuna, tõelise põhjasuuna, magnetilise põhjasuuna või kaardivõrgu põhjasuuna vahel ümber arvutamine; ning värvide, sümbolite, samakõrgusjoonte ja muude tingmärkide tõlgendamine. Peate oskama kasutada kompassi, võtta asimuuti kaardilt ja maastikult, teha ümberarvutusi paiga magnetilist deklinatsiooni arvesse võttes, liikuda võetud asimuudi järgi ning kasutada asupaiga määramiseks triangulatsiooni meetodit, kui on olemas kaks või rohkem asimuuti. Peate oskama orienteeruda, kasutada meelega sihtpunktist ühele kindlale poole kaldumise võtet, kasutada kontrollpunkti lähedal olevaid selgeid tugiorientaare ja maastikul nähtavaid pidepunkte, vältida takistusi, võtta pöördasimuuti, kasutada kinnipüüdvaid objekte ja joonorientaare. Peate teadma, kuidas leida teekondi, märkida teele jäävaid kontrollpunkte, liikuda sarnasel kõrgusel asuvate punktide vahel ilma kõrgust kaotamata ja valida teekonda eeldatava maastiku, taimestiku, rühmaliikmete tugevuse ja muude selliste tegurite järgi.

Ellujäämine

Peate oskama hakkama saada kõige halvemates võimalikes tingimustes, näiteks kui eksite seiklustegevuse kestel ära, saate viga või jääte ilmastikujõudude kätte, ja seda olenemata sellest, kas olete koos rühmaga või ilma. Ellujäämiseks peate suutma säilitada õiget suhtumist, sealhulgas peate suutma tunnistada, et olete eksinud, vältima paanikasse sattumist, lohutama teisi ja panema vajadused tähtsuse järjekorda (kaitse ilmastiku eest, toidu leidmine ja toimimine nii, et päästjad teid üles leiaks). Te peaksite oskama süüdata lõket, kui puud on märjad ja

põletusmaterjali pole piisavalt; ehitada varjualuseid, mida saab lihtsalt püsti panna, soojustada ja õhutada; kutsuda abi, kasutades selleks rahvusvahelisi hädasignaale ja maapinnale moodustatud õhust nähtavaid märguandeid; ning erinevates olukordades hankida vett ja toitu, mis ei ole mürgine. Toiduga seoses pidage silmas järgmist reeglit: kui pole kindel, siis ei söö!

Päästmine ja esmaabi andmine

Te peate oskama ujuda, kunstlikult elustada ja esmaabi anda. Enamuse seiklusprogrammide korraldajate jaoks on igasugune tõendus selliste oskuste olemasolust vägagi tervitatav. Te võiksite kaaluda kõigepealt vetelpäästja ja metsikus looduses esmaabi andmise kursuste või erakorralise meditsiini tehnika kursuse läbimist. Tegevuste puhul, mis toimuvad kärestikulistel jõgedel, on soovitatav enne osaleda koolitustel, kus õpetatakse vooluga vees kasutatavaid riskijuhtimis- ja päästevõtteid. Iga seiklustegevuste instruktoriga jaoks on äärmiselt oluline, et osatakse kasutada õnnetusabi komplekti, sealhulgas esmaabikomplekti.

Otsimis-, pääste- ja evakueerimistegevused

Teil peaksid olema oskused kadunud inimese leidmiseks ja ohu käest päästmiseks. Peate oskama valida sobivat baaslaagrit; küsitleda inimesi, et saada asjakohast informatsiooni, ja nende selgitusi jäädvustada; teha kiirotsinguid piirkondades, kust on suur tõenäosus kadunud isik leida, näiteks lähedalolevate radade, jõgede või aasade juurest; teha hajus- ja täppisotsinguid, läbides otsinguala kõrvuti kõndiva inimketina; ehitada kanderaame, mis sobivad kannatanu kandmiseks, allalaskmiseks või tõstmiseks; ja ära tunda, mil teie ressursid pole otsingutegevuseks piisavad ning vaja on kaasata professionaalne pääste- ja otsingumeeskond.

Edukad seklustegevuste instruktorigid

- Mõistavad ja saavad aru õnnetusjuhtumi teooriast ja ohtude liigitamisest.
- Suudavad täita ohuanalüüsi 10 sammu ja vältida kuut pärssivat tegurit, mis võivad seda segada.
- Teavad, kuidas õnnetuse korral käituda ja oskavad täita vajalikke dokumente.
- Võtavad ennetavaid meetmeid, nagu reisiplaneerimine, riskijuhtimise strateegiad, hindamise komitee ja programmi akrediteerimine.
- Omavad vajalikke teadmisi ilmastiku tõlgendamisest, termoregulatsioonist; navigeerimisest; ellujäämisest; ujumisest ja päästevarustusest; esmaabist; otsingu-, pääste- ja evakatsioonitoimingutest; ja püüavad läbida koolitusi, kui nende oskused mõnes valdkonnas pole piisavad.

KOKKUVÕTE

Matka korraldades ei ole võimalik osalejate turvalisust täiesti kindlalt tagada. Riskijuhtimise meetodeid ja süsteeme järgides ei ole sekluskogemused siiski ohtlikumad, mõnikord on need isegi vähem ohtlikud kui muud igapäevaelu tegevused. Riskide minimeerimise juures on kõige olulisem mõista, missugused on sekluskogemusega seotud ohud ja riskifaktorid, kuidas ühed ohud teisi mõjutavad, kuidas ametialaseid oskusi kasutades ebavajalikke riske vähendada, ning et oleks olemas riskijuhtimissüsteemid, millega vähendatakse õnnetuse juhtumise tõenäosust nii, et põnevus seklustegevusest ei kaoks.

Seklusprogrammides kasutatakse meelega riski selleks, et aidata kaasa tuua muutusi. Riski tasakaalustamine on seklustegevuste instruktorige jaoks üks keskseid paradokse: kui risk on liiga suur, muutub tegevus ebamõistlikult ohtlikuks, aga kui tegevus on liiga ohutu, kaob seklusprogrammist jällegi

põnevus. Tavainimese jaoks tunduvad seiklustegevused ohtlikud ka siis, kui vajalikud ohutusmeetmed on kasutusele võetud, seda üldjuhul seetõttu, et neil on raske eristada tajutavat ja tegelikku riski. Statistika näitab, et seikluskogemused on tegelikult vähem riskantsed kui traditsioonilised füüsilised tegevused ning samuti on nad vähem riskantsed, kui tavainimesele tundub.

Ohutusjuhtimine või meetmed, mida osalejate kaitsmiseks kasutatakse, on osa riskijuhtimisest või meetmetest, mida võetakse, et kaitsta seiklustegevusi pakkuvat ettevõtet seaduse ees vastutusele võtmise eest. Programmi riskijuhtimine hõlmab programmis kasutatavaid üldsuundi, tavasid ja meetmeid, et võimalikele isiklikele vigastustele ja majanduslikule kahjule reageerida, kaitstes sellega oma seiklustegevusi pakkuvat ettevõtet kohtusse kaebamisega kaasneva majandusliku kahju eest ja vähendades ettevõtte rahalisi kohustusi juhul, kui hagi rahuldatakse. Riskijuhtimise kava peamised eesmärgid on omandi kahjustamise või hävimise ärahoidmine, inimeste võimalike vigastuste või kannatuste ärahoidmine või vähendamine, kahjude vähendamise ja ennetamise kavade kehtestamine ja ülekandemehhanismide kasutamine nende kahjude ülekandmiseks, mida ei saa muude meetmete abil kontrollida. Neli meetodit, mida programmi töötajad saavad riskide kontrollimiseks kasutada, on kõrvaldamine, ülekandmine, säilitamine ja vähendamine.

Riskijuhtimise eesmärk on klienti kaitsta. Tegu on meetmete kogumiga, mis on välja töötatud selleks, et vähendada õnnetusi, mille tagajärjel võidakse saada vigastusi või muud kahju. Suurem osa õnnetusi juhtub siis, kui kliendi-, juhtimis- ja keskkonnaohud esinevad ühel ajal üksteist mõjutades ja loovad sel viisil võimaluse õnnetuse juhtumiseks või ohu tõenäosuse. See näitab õnnetuse juhtumise tõenäolisust, mitte et see kindlalt juhtub. Rohkemate ohtude esinemine suurendab üldjuhul õnnetuse juhtumise tõenäosust. Ohud võib jagada otseseks ohtudeks ja riskifaktoriteks. Otsesed ohud tekitavad kahju ja riskifaktorid on tingimused, mis suurendavad kahju tekkimise tõenäosust. Kui teil ei jää muud üle, kui otsese ohuga silmitsi seista, siis tuleks seda teha siis, kui riskifaktorid on madalad ja seega mõjutavad kahju tekkimise tõenäosust võimalikult vähe.

10-sammuline ohuanalüüsi meetod võib teil aidata õnnetuse juhtumise tõenäosust vähendada või õnnetuse tagajärjed miinimumini viia. Kõigepealt tunnista endale, et teiega võib õnnetus juhtuda. Teiseks, otsige pidevalt ümbritsevaid ohte. Kolmandaks, juhtige tuvastatud ohtudele tähelepanu. Neljandaks, kõrvaldage ohud. Viiendaks, vältige ohte. Kuuendaks, kui ohte ei ole võimalik kõrvaldada või vältida, siis astuge neile vastu kontrollitud viisil. Seitsmendaks, hinnake, milline on õnnetuse juhtumise tõenäosus eri ohtude kuhjumisel. Kaheksandaks, hinnake, milline on tõenäosus, et õnnetuse tõttu tekib kahju. Üheksandaks, tehke kindlaks, et võimaliku õnnetuse tagajärjed oleksid vastuvõetavad ja neist oleks võimalik taastuda. Kümnendaks, jätkake ettevaatlikult! Kuus tegurit, mis võivad nende kümne sammu rakendamist takistada, on uued või ootamatud olukorrad, kohatu enesetunnustus, nõrgenenud tähelepanuvõime, „toidulõhna tundmine“, riskile kaldumise fenomen ja kehv olukorra hindamise võime.

Riskijuhtimise põhimõtteid saab kõige paremini ellu viia ilmselt programmi riskijuhtimise kava abil. Riskijuhtimise kavade koostamine on kvaliteetse seiklusteenuse pakkumiseks äärmiselt oluline.

Kui rühmas juhtub õnnetus, siis järgige reageerimisel kaheksasammulist jada: A = hingamisteed, B = hingamine, C = vereringe, D = läbivaatus ja diagnostiline hindamine, E = evakueerimisplaan, F = ressursside leidmine, G = abi kutsumine ja H = helikopteri kasutamine. Rühm, mida juhib seiklustegevuste vaneminstruktor, jaguneb kolmeks meeskonnaks: traumameeskonnaks, abi järele minevaks meeskonnaks ja transpordimeeskonnaks.

Kui midagi peaks minema valesti, siis sellisteks puhkudeks peaks olema paika pandud koheselt rakendatavad ennetavad, aktiivsed ja tegevusjärgsed riskijuhtimise vastumeetmed. Dokumentatsiooni täitmine, mille hulka võib kuuluda näiteks õnnetuse aruande vormi, vahejuhtumi aruande vormi või riskijuhtimise kava täitmine, võib olla üks osa nendest vastumeetmetest. Programmi põhimõtted on seiklusprogrammidele riskijuhtimise kehtestamisel abiks. Riskijuhtimise komisjon jälgib programmi tavasid ja annab neile heakskiidu, lähtudes sealjuures ettevõtte põhimõtetest, ning samuti kogub,

analüüsib ja tõlgendab õnnetuse ja vahejuhtumite aruannetest saadud teavet ning tegutseb selle põhjal. Komisjoni ülesanne on ka korraldada programmi sise- ja väliskontrolle, mille eesmärk on võrrelda programmis kasutatavaid meetmeid uusimate meetodite ja tavapraktikaga.

KÜSIMUSED MÕTLEMISEKS

1. Nimetage kõik „sidrunid“ (riskijuhtimisse puutuvad võimalikud ohud) sissejuhatavas loos.
2. Selgitage kattuvate ringidega diagrammi, mis käsitleb õnnetuse võimalikkuse tekkimist (joonis 7.1) ja seda, mille poolest erinevad otsesed ohud ja riskifaktorid.
3. Rakendage ohuanalüüsi mõnele reaalsele seiklustegevusele, tuues välja oma tugevused ja nõrkused tegevuse korraldamisel.
4. Meenutage mõnda olukorda, kus mõni segavatest teguritest mõjutab ohuanalüüsi.
5. Kirjeldage, mille poolest erinevad esmased, teisesed ja kolmandased riskijuhtimise vastumeetmed.
6. Kasutage õnnetustele reageerimise toimingute jada (A kuni H) õnnetuse simulatsiooniharjutuses ja arutage, kui tõhusad on need olukorra edukaks lahendamiseks. Nimetage, millised on rühma kolme alameeskonna rollid ning kuidas võivad need rollid erineda sõltuvalt olukorrast või piirkonnast.
7. Planeerige oma järgmist matka, täites vajalikud riskijuhtimise dokumendid.
8. Tehke mõne seiklusprogrammi ülevaade, kasutades riskijuhtimise ülevaate tegemiseks toodud küsimusi.

9. Hinnake kõiki oma riskijuhtimise oskusi seiklustegevuste instruktorina ja kirjeldage üksikasjalikult, kuidas te kavatsete iga oskuse puhul oma nõrku külgi parandada.

VIITED

- Ajango, D. (2000). *Lessons learned: A guide to accident prevention and crisis response*. Anchorage, AK: University of Alaska.
- Brackenreg, M. (1999). Learning from our mistakes— before it's too late. *Australian Journal of Outdoor Education*, 3(2), 27-33.
- Brown, T.J. (1998). Risk management: Research needs and status report. *Journal of Experiential Education*, 21(2), 71-83.
- Cooley, R. (2000). How big is the risk in wilderness treatment of adolescents? *International Journal of Wilderness*. 6(1), 22-27.
- Garvey, D., Leemon, D., Williamson, J., & Zimmerman, B. (1999). *Manual of program accreditation standards for adventure programs*. Boulder, CO: Association for Experiential Education.
- Hale, A. (1983). *Safety management for outdoor program leaders*. Unpublished manuscript.
- Haddock, C. (1993). *Managing risks in outdoor activities*. Wellington, New Zealand: New Zealand Mountain Safety Council.
- Higgins, L. (1981). Wilderness schools: Risk vs. danger. *The Physician and Sportsmedicine*, 9(3), 133-136.
- Meier, J. (1981). *Ideas for improving safety in high adventure programs*. Unpublished manuscript available from the author, Department of Recreation, Indiana University.

- Meyer, D. (1979). The management of risk. *Journal of Experiential Education*, 2(2), 9-14.
- Priest, S., & Baillie, R. (1987). Justifying the risk to others: The real razor's edge. *Journal of Experiential Education*, 10(1), 16-22.
- Priest, S., & Dixon, T. (1990). *Safety practices in adventure programming*. Boulder, CO: Association for Experiential Education.
- Project Adventure (1987). *Fifteen year safety study*. Beverly, MA: Project Adventure, Inc.
- Raffan, J. (1984). Images for crisis management. *Journal of Experiential Education*, 7(3), 6-10.
- Schimelpfenig, T. (1996). Teaching safety awareness. *Proceedings of the Risk Management in the Outdoors National Conference*, Tasmania. 20-22 May. ORCA Publishers.
- van der Smissen, B. (1990). *Legal liability and risk management for public and private entities*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Company.
- Wade, I.R., & Fischesser, M. (1988). *The safety review manual: A guide to conducting safety reviews for assessing and upgrading safety in outdoor adventure programs*. Greenwich, CT: Outward Bound USA.

2. Tõlkeanalüüs

2.1 Lähtetekst ja selle autorid

Käesolevas töös tõlgitud lähtetekst on pärit Simon Priesti ja Michael A. Gassi teose *Effective Leadership in Adventure Programming* teisest trükist, mille andis välja kirjastus Human Kinetics 2005. aastal. Raamat käsitleb seiklustegevuste planeerimisega seotud aspekte ning on peamiselt mõeldud õpikuna üliõpilastele, kes läbivad kursusi, mis on seotud vaba aja tegevuste korraldamisega, väliõppe pedagoogikaga või kehalise kasvatuses õpetamisega, samuti ka giididele ja instruktoritele, kelle peamine töö on väljas ja hõlmab välitegevusi.

Teoses antakse ülevaade seiklusprogrammide ajaloolisest ja ideelisest taustast, arutletakse, millised on tehnilised pädevused, mis välitegevuste korraldajatel peaksid olema, ning antakse ohutus- ja keskkonnaalaseid juhiseid, mida tuleks järgida. Lisaks antakse detailne ülevaade sellest, milliseid organiseerimis- ja juhendamisoskusi peaksid seiklustegevuste instruktorid arendama, käsitletakse probleemide lahendamise ja otsuste tegemise protsessi ning juhirolliga seotud eetikaküsimusi. Raamat on jaotatud 24 mahukaks peatükiks, mis jagunevad omakorda mitmeteks alapeatükkideks. Tõlkimiseks ja analüüsimiseks on valitud seitsmes peatükk, milles on põhjalikult räägitud ohutusest ja riskijuhtimisest seiklustegevuste planeerimisel ja korraldamisel.

Raamatu autorid Simon Priest ja Michael A. Gass on mõlemad tunnustatud eksperdid seikluskasvatuse ja elamuspedagoogika vallas. Priest on seiklustegevuste planeerimise ja korraldamisega seonduvat õpetanud enam kui 40 riigis ning ta on avaldanud ja toimetanud mitmeid selleteemalisi raamatuid ja artikleid. Priesti panusel on olnud seiklustegevuste planeerimise ja instruktorite koolitamise osas ülemaailmne mõju. Michael A. Gass, kellel on doktorikraad elamuspedagoogikas, on olnud Ameerika Elamuspedagoogika Liidu president ning ta on korraldanud arvukalt töötubasid ja koolitusi. Gass on samuti mitmete

valdkonna pöördeliste raamatute autor ning tema kirjutisi on avaldatud erialastes teadusajakirjades üle kogu maailma.

2.2 Tõlketeoreetilised lähtekohad

2.2.1 Tekstide tüpologia

Tõlkeajaloo vältel on püütud tekste ikka ja jälle liigitada ning kuigi eri autorid on oma tõlketeoreetilistes kirjutistes pakkunud välja mitmesuguseid liigitamisvõimalusi, siis ühtset, ammendavat tüpoloogiat, mis kehtiks kõikide tekstide puhul, pole seni suudetud välja töötada. Peamine põhjus, miks tõlketeadlased on püüdnud tekste liigitada, on see, et eeldatavasti aitab teksti tüübi kindlakstegemine tõlget analüüsida ja hinnata või annab tõlkijale teatud suuniseid, kuidas teksti tõlkimisele läheneda (Palumbo 2009: 114). Sellest lähtuvalt peeti ka selles töös oluliseks erinevate tõlketeoreetikute tüpoloogiatega tutvuda, et saada arusaam, kuhu lähtetekst oma tüübi poolest asetuks ning panna paika esmased kriteeriumid ja meetodid, millest tõlkimisel lähtuda.

Tõlkijatele mõeldud tekstitüpologia loomise üheks teerajajaks võib pidada Katharina Reissi. Oma teoses rõhutab Reiss (2000: 17), et tavaolukorras määrab tõlkija lähenemisviisi just tekstitüüp; see on esmane tegur, mis mõjutab tõlkijat õige tõlkimismeetodi valikul. Karl Bühleri keelefunktsioonidele tuginedes eristab Reiss teksti peamise funktsiooni põhjal nelja eri tüüpi tekste: 1) informatiivseid, 2) ekspressiivseid, 3) operatiivseid ja 4) audio-mediaalseid tekste (Reiss 2000: 26). Informatiivse teksti peamiseks funktsiooniks on sisu edasi andmine; ekspressiivses tekstis on olulised esteetilised aspektid ja vorm; operatiivse teksti peamiseks funktsiooniks on lugejat kõnetada ja veenda; ning audio-mediaalse teksti puhul on selle verbaalne sisu kohandatud sobivaks konkreetsele audio-visuaalsele meediumile (Palumbo 2009: 114). Üsna sarnaselt Reissile on tekste liigitanud nii mõnedki teised teoreetikud. Näiteks Newmark (1981: 12-15) on esitanud peaaegu samalaadse tüpologia, jagades tekstid ekspressiivseteks, informatiivseteks ja vokatiivseteks, kus vokatiivsed tekstid on oma sisult samad, mis Reissi operatiivsed tekstid. Seega kui Reissi neljas

kategooria kõrvale jätta, on Newmarki liigitus sama. Newmarki lähtetekstide tüpoloogiaga kattub üks ühele ka Roda Robertsi liigitus, kes ongi püüdnud oma mudelis eri teoreetikute kategooriaid süsteemselt koondada (Roberts, 1995: 73). Olenemata oma keelefunktsioonidel põhineva tüpoloogia väljatöötamisest ja liigitamise olulisuse rõhutamisest nendib Reiss (2000: 25), et loomulikult ei pruugi alati kogu tekstis olla domineeriv ainult üks funktsioon, vaid tegelikkuses on tekstid üldjuhul hübriidid ning ühes tekstis esinevad omavahel kombineerudes ja üksteisega kattudes koos erinevad funktsioonid.

Kuna teose *Effective Leadership in Adventure Programming* näol on tegemist õpikuga, mis käsitleb kõikvõimalikku seiklustegevuste planeerimise ja korraldamisega seonduvat, ning lähteteksti peamine eesmärk on anda lugejatele uut informatsiooni, siis Reissi (või ka Newmarki ja Robertsi) tüpoloogia kohaselt paigutuks teos informatiivsete tekstide hulka, kus peamine rõhk on just sisul ja oluline on edastada informatsiooni võimalikult selgelt, täpselt ja põhjalikult (Reiss 2000: 28). Kuigi oma põhiolemuselt on tekst informatiivne, ei puudu sealt kindlasti ka autorile omast stiili väljendavad ekspressiivsed elemendid (nt sissejuhatav lugu peatüki alguses) ja kujundlik keelekasutus või ka operatiivsed elemendid (nt üleskutse instruktoritele teatud viisil toimida või autorite soovitusi järgida). Seega võib öelda, et kuigi rõhk on sisul, ei ole kindlasti tegemist puhtakujulise informatiivse tekstiga ning seetõttu ei oleks tõlkimisel olnud kohane teksti ekspressiivsetest ja operatiivsetest elementidest tulenevaid kaalutlusi päris kõrvale jätta.

2.2.2 Funktsionalistlik lähenemisviis

Tehniliste tekstide (vastandudes kirjanduslikele tekstidele) tõlkimisele on tõlketeoorias lähenetud erinevalt. Kui mõned tõlketeadlased on olnud arvamusel, et tehniliste tekstide tõlkimine on kirjanduslike tekstide tõlkimisega võrreldes enamjaolt probleemidevaba ning et seetõttu ei ole mõtet sellele üldse põhjalikumalt tähelepanu pöörata (Reiss 2000: 17), siis 20. sajandi keskel ja lõpu poole kirjutanud teadlased on hakanud rohkem tähelepanu pöörama ka tehniliste tekstide tõlkimisele. Üks teoreetilistest lähtekohtadest, mida just tehniliste tekstide

tõlkimise puhul eriti asjakohaseks on peetud, on funktsionalistlik lähenemisviis (Olohan 2009: 249). Eelnevat ja tõlkimiseks valitud lähteteksti iseloomu arvesse võttes on nimetatud lähenemisviisi asjakohane ka selle töö puhul.

Funktsionalismi seostatakse peamiselt selliste tõlketeadlastega nagu Hans Vermeer, Katharina Reiss ja Justa Holz-Mänttari (Hatim 2013: 79). Funktsionalistlike lähenemisviiside kohaselt nähakse tõlget kui suhtlust ja tõlkimist kui tegevust, kus lisaks keeleliste aspektidele on olulised ka ühiskonna ja kultuuriga seotud aspektid (Palumbo 2009: 50). Lisaks sellele ühendab funktsionalistlike lähenemisviise ka idee, et tõlkeprotsessi ja sihtteksti loome puhul on kõige olulisem sihtteksti funktsioon või eesmärk, mille panevad paika kliendi või tõlke tellija vajadused. Selle põhimõttega vastanduvad funktsionalistid varasemalt populaarsetele ekvivalentsiteooriatele, mille puhul peetakse oluliseks just lähteteksti ja selle retseptsiooni ning lähteteksti autori seatud eesmärki (Schäffner 2009: 116). Seega funktsionalistlike teooriate kohaselt ei sõltu tõlke adekvaatus enam vastavusest lähtetekstile, vaid hoopis sellest, kas tõlke funktsioon või eesmärk on täidetud.

Üheks teedrajavaks funktsionalistlikuks lähenemiseks oli Vermeeri *skopos*-teooria. Kreekakeelse sõnaga *skopos* tähistab Vermeer tõlke eesmärki. See tuleb paika panna enne tõlkimise alustamist ning paika pandud eesmärgist lähtuvalt valitakse tõlkemeetodid ja -strateegiad (Schäffner 2009: 117). Saadud sihtteksti ehk tõlkeprotsessi tulemit nimetab Vermeer *translatumiks* (Munday 2008: 79).

Skopos-teooria põhireeglid (nagu on välja toonud Munday 2008: 79) on järgmised:

- 1) *Translatum* ehk sihttekst sõltub tõlke eesmärgist ehk *skoposest* (*skopose* reegel)
- 2) Sihttekst annab sihtkeeles ja -kultuuris edasi informatsiooni lähtekeeles ja -kultuuris antud informatsiooni kohta

- 3) *Translatumi* funktsioon sihtkultuuris ei ole tingimata sama, mis lähtekultuuris
- 4) Sihttekst peab olema seesmiselt koherentne (koherentsusreegel)
- 5) Sihttekst peab olema lähtetekstiga koherentne (ustavusreegel)
- 6) Reeglid on hierarhilises järjekorras ning *skopose* reegel domineerib teiste üle

Oluline idee, mis Vermeeri teooriast ja eelpooltoodud reeglitest järeldeb, on see, et kuna *translatum* sõltub seatud funktsioonist, siis pole ühelgi lähtetekstil ühte ainuõiget tõlget (Pym 2014: 43) – adekvaatseid tõlkeid on erinevaid ning need muutuvad olenevalt konkreetse sihtteksti funktsioonist. Nimetatud reeglitest ilmneb ka, et kuigi *skopos*-teooria puhul räägitakse sihtteksti teatud vastavusest lähtetekstile (ustavusreegel), siis reeglite hierarhiast tulenevalt on näiteks sihtteksti sidusus (koherentsusreegel) ekvivalentsusest olulisem. Erandiks on juhud, kus sihtteksti funktsioon ei muutu ja *skopos* on sama, mis lähteteksti puhulgi.

Funktsionalistlikke lähenemisviise on peamiselt kritiseeritud sellepärast, et need annavad tõlkijale väga vabad käed ja ei austa originaalteksti, mistõttu hägustuvad piirid, mida pidada tõlkeks ja mida mitte (Nord 2005: 31-33). Näiteks lähteteksti sihtkeelne adaptatsioon või kokkuvõtte võib teinekord väga edukalt sihttekstile seatud eesmärki täita, kuid tavamõttes tõlkeks me sellist teksti ei pea. Schäffner (2009: 117) ei ole aga sellise kriitikaga nõus ning leiab, et kuna truudus (*fidelity*) lähtetekstile on üks võimalik ja legitiimne *skopos*, ei peaks *skopos*-teooriat võtma kui teooriat, mis propageerib ülimalt vaba tõlget.

Sihttekstile tõlke tellija poolt seatud eesmärk oli lähteteksti sisu võimalikult täpne edasiandmine. Enne tõlkimist oli teada, et tõlget hakatakse kasutama loengumaterjalina seikluskasvatuse aine õpetamisel. Kuna ka lähtetekst on mõeldud õpikuna ja selle eesmärgiks on lugejale uut informatsiooni pakkuda, siis võib öelda, et sihtteksti funktsioon ja *skopos* jäid üldjoontes samaks. Tõlkimisel lähtuti seatud eesmärgist ning püüti eelkõige lähteteksti sisu

võimalikult täpselt ja selgelt edasi anda (*skopose* reegel, *ustavusreegel*), samal ajal ka vormilisi ja stiililisi kaalutlusi mitte kõrvale jättes (*koherentsusreegel*).

2.3 Praktiline analüüs

Eelmises peatükis anti ülevaade üldistest teoreetilistest lähtekohtadest, millele tõlkides toetuti. Käesolevas peatükis vaadeldakse lähemalt, millised on konkreetsed lokaalsed strateegiad, mida tõlkeprobleemide lahendamisel on kasutatud.

2.3.1 Tõlkestrateegiad

Sihhteksti analüüsimisel toetutakse Newmarki loodud tõlkestrateegiate raamistikule (Newmark ise nimetab neid tõlkeprotseduurideks), mis põhineb omakorda Vinay' ja Darbelnet' tõlkemeetoditel. Newmark toob välja järgmised strateegiad (Newmark 1988: 81-93):

- 1) laenamine või ületoomine (*transference*): lähtekeelne sõna tuuakse üle sihtteksti, siia alla kuulub ka translitereerimine teistest tähestikest;
- 2) naturaliseerimine (*naturalisation*): lähtekeelest laenatud sõna kohandatakse sihtkeele reeglitele vastavaks;
- 3) sihtkultuuri vaste (*cultural equivalent*): lähteteksti reaal tõlgitakse sihttekstis sihtkultuuri reaali kaudu;
- 4) funktsionaalne vaste (*functional equivalent*): lähtekultuuri reaal asendatakse neutraalse, kultuuri-vaba sõnaga;
- 5) kirjeldav vaste (*descriptive equivalent*): lähtekultuuriga seotud sõna seletatakse tõlkes lahti;
- 6) sünonüümi kasutamine (*synonymy*): lähteteksti sõna tõlgitakse kasutades sihtkeele sõna, mis on peaaegu ekvivalentne;
- 7) kalka (*through-translation*): lähtekeelest laenatud sõna või väljend tõlgitakse sõna-sõnalt;

- 8) nihe või transpositsioon (*shifts or transpositions*): muudetakse sõna või väljendi grammatilist struktuuri;
- 9) modulatsioon (*modulation*): muudetakse teatud määral vaatepunkti, nt eitav lause tõlgitakse jaatavat konstruktsiooni kasutades;
- 10) tunnustatud vaste (*recognised translation*): kasutatakse ametlikku või üldtunnustatud vastet;
- 11) tõlkesilt (*translation label*): tekstis esinev uus termin, mis tõlgitakse enamasti sõnasõnalt ja esitatakse jutumärkides;
- 12) kompenseerimine (*compensation*): kui mingi tähendus, kõlaefekt, metafoor või pragmaatiline efekt ühes lauseosas kaob, kompenseeritakse see lause teises osas või järgnevas lauses;
- 13) analüüs osade kaupa (*componential analysis*): sõnaüksus jagatakse mõtestatud osadeks, mis tõlgitakse;
- 14) kitsendamine ja laiendamine (*reduction and expansion*): kasutatakse üldisemat või kitsamat tõlkevastet;
- 15) parafras (*paraphrase*): tekstisegment sõnastatakse ümber;
- 16) eri strateegiate kombineerimine (*couplets*): ühe tõlkeprobleemi lahendamiseks kasutatakse kahte või rohkemat eri strateegiat;
- 17) märkused, lisandused, seletused (*notes, additions, glosses*): lisatakse informatsiooni allmärkustega või tekstisisiselt.

Newmark on arvamisel, et kõige eelistatum tõlkestrateegia on otsene tõlge, kuid kui mingil põhjusel ei ole võimalik seda kasutada, siis tulevad appi just eeltoodud muud strateegiad (Newmark 1988: 69).

Allpool annangi ülevaate konkreetsetest tõlke- ja keelevalikutest sihtteksti loomisel, analüüsides neid Newmarki loodud tõlkestrateegiate raamistikust lähtudes.

2.3.2 Terminoloogiaga seotud tõlkeprobleemid

2.3.2.1 Seikluskasvatuse kui valdkonnaga seotud terminid

Kuna lähteteksti näol on tegemist seikluskasvatuse õpikuga, siis esines seal rohkelt valdkonnaga kitsamalt või laiemalt seotud termineid, mis konkreetsete definitsioonide puudumisel tekitasid tõlkides parajal määral segadust. Selliste terminitega võib välja tuua näiteks järgmised: *experiential education, adventure education, outdoor education, adventure experience, outdoor experience, outdoor adventure, adventure activity, adventure program, adventure programming, outdoor leaders* jne. Probleem oli ka selles, et elamuspedagoogika ja seikluskasvatus on Eestis alles võrdlemisi uued mõisted ja valdkonnas pole seetõttu veel terminoloogilist ühtsust välja kujunenud. Seda nendib oma kursusetöös ka Margus-Tarmo Pihlakas (2003), selgitades, et kuna paljude terminite määratlusi eestikeelsetest teatmiketest või haridust käsitlevatest õpikutest veel ei leia, siis on seikluskasvatusega tegelevad aktivistid hakanud termineid teistest keeltest otsetõlkena üle võtma ja selle tulemusena on eesti keeles kasutusele tulnud mitmed samasisulised vasted.

Kui sõnapaaridele *experiential education* ja *adventure education* võib nüüd juba siiski kirjandusest leida üldlevinud tõlkevasted, vastavalt *elamuspedagoogika* ja *seikluskasvatus* (neidsamu tunnustatud vasteid kasutades tõlkisin terminid ka selles töös), siis paljude teiste terminite osas valitseb endiselt segadus ning tõlkevariante võib leida erinevaid. Kasvõi järgmisele sõnapaarile eeltoodud näidete hulgast, *outdoor education*, võib seikluskasvatust käsitlevas kirjanduses leida selliseid vasteid nagu *välipedagoogika, välispedagoogika, väliõpe, õuesõpe* ja *õuesõppe pedagoogika*. Praeguses töös otsustasin termini tõlkida vastega *välipedagoogika*, mis pole ehk küll nii läbipaistev kui mõni teine võimalikest valikutest, kuid kõnealune vaste paistis olevat erialakirjanduses siiski üks levinumatest. Määravaks sai aga see, et just seda terminit kasutab loenguid andes ka tõlke tellija. Lisaks tõi tõlke tellija selle valdkonna eksperdina välja, et kuigi ka termin *õuesõpe* on eesti keeles levinud, on selle tähendus kitsam, kui see, mida originaalis on mõeldud terminiga *outdoor education*.

Ühtluse huvides ja lähtudes sellest, et termini *outdoor education* tõlkisin ma *välipedagoogikana*, kasutasin sama eesliidet ka termini *outdoor activity* puhul, tõlkides selle *välitegevusena*. Keerulisem oli aga väljendiga *outdoor experience*. Tõlkida see vastega *välikogemus* tundus mulle eesti keeles liiga läbipaistmatu ning veider, kuna see tekitaks lugejas ilmselt muid assotsiatsioone. Arvestades aga seda, et lausetes, kus termin *outdoor experience* esines, paistis see tähistavat sisuliselt sama, mida termin *outdoor activity*, siis otsustasin lähtetekstis sünonüümse vaste kasuks ning tõlkisin *outdoor experience* samuti *välitegevuseks*. Sama tendentsi võis kohati märgata ka väljendite *adventure activity* ja *adventure experience* puhul. Kui lugedes näis, et kogemusliku aspekti asemel viidatakse pigem tegevusele endale, siis kasutasin ka *adventure activity* ja *adventure experience* tõlkimisel ühte ja sama vastet *seiklustegevus*.

Näide lähtetekstist: *In fact, **adventure experiences** are typically less risky than most commonly accepted human activities.*

Tõlge: Tegelikult on **seiklustegevused** üldjuhul vähem riskantsed, kui paljud inimese igapäevased tegevused.

Eeltoodud näites õigustas sellist tõlkevalikut just lause teine pool, kus võrdluseks on inimese igapäevased tegevused, ja tundus loomulik *adventure experiences* tõlkida siin tegevuste, mitte kogemustena. Mitmetel teistel puhkudel eelistasin siiski aga otsetõlke strateegiat, tõlkides termini vastega *seikluskogemus*, mis erinevalt *välikogemusest* on ka erialakirjanduses kasutust leidnud.

Näide lähtetekstist: *...the most preventive trip may be the one that discovers in planning ahead that the **adventure experience** isn't appropriate given the environmental conditions and the klient populations.*

Tõlge: ... teinekord võib kõige paremaks ettevaatusabinõuks osutuda see, kui avastatakse juba matka planeerimisjärgus, et **seikluskogemus** ei ole keskkonnatingimuste ja klientide arvu puhul kohane.

Probleeme tekitas ka termin *adventure program* ja selle tuletis *adventure programming*. Priesti (Martin & Wagstaff 2012: 23 kaudu) sõnul tähendab

adventure programming seikluslike tegevuste planeerimist ja sihipärast kasutamist näiteks õppimise eesmärgil. Sellest definitsioonist lähtub, et termin on väga lähedasel seotud, kui mitte sünonüümne, seikluskasvatusega, mis kätkeb endas samuti eesmärgistatud seiklustegevuste kasutamist õppimise tõhustamiseks. Termin *adventure program* tähistab aga kokkuvõtvalt kõiki neid eesmärgistatud seiklustegevusi, mida õppimise eesmärgil korraldatakse. Termin ise on iseloomulik USA kultuurikeskkonnale, kus seiklustegevuste põimimine õppekavadesse ei ole midagi uut. Eestis on sellised 'programmid' aga pigem innovaatilised ja kuuluvad viimase aja trendide hulka, mistõttu ei õnnestunud leida ka terminile otsest vastet, mis meie kultuurikeskkonnas levinud oleks. Lähtudes Newmarkist ja tema soovitusel, et võimaluse korral tuleks kasutada otsetõlke strateegiat, tõlkisin termini *adventure program* sihttekstis üldjuhul vastega *seiklusprogramm*, mis paistis lähtekultuuri terminis peituvat mõtet piisavalt selgelt edasi andvat. Terminiga *adventure programming* oli aga keerulisem, sest otsetõlke strateegiat sel puhul rakendada ei õnnestunud, nii et mõte selge ja arusaadav oleks. Uurides valdkonna eksperdilt, milliste terminitega nad ise eesti keeles sellele kontseptsioonile viitavad, sain vastuseks, et peamiselt kasutataksegi selle mõiste tähistamiseks olenevalt kontekstist kas terminit *seikluskasvatus* või ümberütlevalt *seiklustegevuste planeerimine*. Sellest lähtuvalt kasutasin tõlkimisel samu termineid ka mina.

Näide lähtetekstist: *As in chapter 6, „Technical Skills,“ our purpose in this chapter is not to provide a detailed how-to for risk management in every skill area in **adventure programming**.*

Tõlge: Nagu peatükis 6, „Tehnilised oskused“, ei ole ka selles peatükis meie eesmärgiks anda üksikasjalikke riskijuhtimise ettekirjutisi **seiklustegevuste planeerimise** kõigi eri oskuste kohta.

2.3.2.2 Danger, peril, hazard ja risk

Nende terminite puhul ei tekkinud esmalt probleemi tõlkevastete leidmisel. Esimene mõte, mis pähe tuleb, on et eesti keeles võiks nende kõigi üheks tõlkevasteks olla *oht*. Oxfordi sünonüümisõnastiku (Oxford Dictionaries 2016) kohaselt ongi need sõnad tavakeelekasutuses sünonüümsed. Probleem tõlkimisel

tekkis aga sellega, et lähtetekstis teeb autor kõigi nende nelja termini vahel vahet ning kasutab neid erinevate mõistete tähistamiseks. Näiteks originaalteksti järgi tähendab termin *peril* ohu või kahju põhjustajat või allikat; termin *hazard* tingimusi, mis suurendavad vigastuse või kahju tekkimise tõenäosust; *danger* hõlmab nii terminit *peril* kui ka *hazard*, on neile mõlemale nii-öelda katuseterminiks; *risk* on kahju tekkimise või millegi kaotamise võimalus.

Kuna selge oli, et sõnaga *oht* neid kõiki termineid tõlkida ei saa ja tuleb leida erinevad vasted, siis kõigepealt otsisin, missuguseid alternatiivseid variante pakuvad vasteks sõnaraamatud. Näiteks TEA kirjastuse poolt välja antud inglise-eesti seletavas sõnaraamatus (2006) on *danger* vasteks antud *oht* ja *hüdaoht*; *hazard* vasteks *risk*; *peril* vasteks (*surma*)*oht*; ja *risk* vasteks *risk*. Festarti elektrooniline sõnaraamat pakub veidi rohkem vasteid. Näiteks *danger* vasteks *oht*, *hüdaoht*, *ähvardav jõud*; *hazard* vasteks *oht*, *risk*, *riisiko*, *juhus*; *peril* vasteks *hüdaoht*, *risk*, *riisiko*, *oht*; ja *risk* vasteks *risk*, *oht*, *riisiko*. Kuigi erinevaid vasteid pakub viimane sõnaraamat rohkem, ei paista neist selle tõlkeprobleemi lahendamisel abi olevat – enamus vasted siiski korduvad ja kattuvad. Need, mis aga erinevad, praeguses kontekstis paraku ei sobi (nt *ähvardav jõud* oleks liiga kujundlik ja kirjanduslik). Seega sõnaraamatutele tuginedes tõlkeprobleemi lahendada ei õnnestunud ja nelja erinevat vastet ei leidnud.

Seetõttu proovisin järgnevalt ise ingliskeelsete definitsioonide juurde tagasi tülles otsustada, kuidas termineid võiks eesti keeles tähistada ja üksteisest eristada. Otsustasin, et kuna termin *danger* on neljast terminist kõige laiem ja üldisem, siis tõlgin selle ka eesti keeles kõige laiema ning neutraalsema vastega *oht*. Sõna *risk* puhul otsustasin otsetõlke strateegia kasuks ning võtsin selle eesti keelde üle vastega *risk*. Eesti keele seletav sõnaraamat (2009) defineerib *riski* kui mingi toiminguga või ettevõtmisega kaasnevat kahju tekke võimalust, võimalikku ohtu. Definitsioon paistab kattuvat originaaltekstis antud definitsiooniga, seega näis see vaste just terminile *risk* kõige kohasem. Ülejäänud kahe termini, *peril* ja *hazard*, puhul sõnaraamatu pakutud vastetest abi ei olnud. Siin lähtusin puhtalt originaaltekstis antud definitsioonidest ja seletustest ning püüdsin leida vasted, mis neid mõisteid ka eesti keeles edasi annaks. Terminit *peril* otsustasin tõlkida

vastega *otsene oht* ning termini *hazard* vasteks sai *riskifaktor*. Originaaltekstis on öeldud, et *peril* tähistab ohu allikat või põhjustajat, näiteks pikselööki või muud sarnast, mis ise kujutabki endast ohtu. Seega paistis omadussõnalise täiendi *otsene* (millega sisuliselt ju tegemist on) lisamine ohule asjakohane. Selline kitsendus annab edasi originaali mõtet ning võimaldab seda ka eristada üldisemast terminist *danger*. Vaste *riskifaktor* sai aga valitud kuna originaaltekstis räägitakse termini *hazard* puhul tingimustest või teguritest, mis suurendavad vigastuse või kahju tekkimise tõenäosust (näiteks torm). Seega tundus liitsõna *riskifaktor* sobiv, et seda edasi anda.

Näide lähtetekstist: *By differentiating between **perils** and **hazards** and being able to identify them in the field, you may reduce the chance of your group encountering undesirable **risks**.*

Tõlge: **Otseste ohtude ja riskifaktorite** eristamine ning oskus neid töö käigus ära tunda võib aidata vähendada tõenäosust, et teie rühm peaks seisma silmitsi soovimatu **riskiga**.

2.3.2.3 *Policies, practice(s), procedures*

Need kolm originaaltekstis küllaltki sageli esinevat sõna, *policies, procedures, ja practice*, olid tõlkimisel probleemiks eelkõige nende abstraktsuse ja hägususe tõttu. Kuna eestikeelseid vasteid on sõnadel mitmeid ja originaalteksti autor täpsemalt oma mõtet üldjuhul lahti ei seleta, siis tuli tõlkimisel sageli toetuda lihtsalt vaistule ja katsuda arvata, mida autor on püüdnud öelda.

Võttes neist kolmest esimese sõna *policies* ja süüvides selle tähendusse natuke rohkem, siis näiteks BusinessDictionary.com annab sõna definitsiooniks, et tegemist on põhimõtete, reeglite ja suunistega, mille mingi organisatsioon on vastu võtnud, et oma pikaajalisi eesmärke täita. Festarti elektrooniline sõnaraamat annab eestikeelseteks vasteteks *poliitika* ja *üldsuunad*. Ainsuses veel lisaks ka *strateegia, käitumine, metoodika, eeskiri, põhimõte, taktika*. Seega erinevaid tõlkevariante, mille vahel valida, oli küllaltki palju. Kuna ühte kindlat vastet ei ole ning ka sõna ise esines natuke erinevates kontekstides, siis lähtusin tõlkevaliku tegemisel konkreetsest lausest.

Näide lähtetekstist: *Program policies and guidelines should be written in a staff manual.*

Tõlge: Programmi **üldsuunad** ja -juhised peaksid olema kirjas töötajate juhendis.

Nagu näha, siis antud lauses valisin tõlkevasteks *üldsuunad*, mis oli ühe vastena toodud ka Festarti sõnaraamatus. Peamiselt otsustasin just selle vaste kasuks seetõttu, et mingil määral säilitada originaaltekstis oleva termini hägusust. Samuti leidsin, et teine Festartis pakutud vaste (*poliitika*) siin hästi ei sobiks, sest see looks assotsiatsioonid pigem riigiasjade korraldamisega, millega siin tegemist ei ole.

Näide lähtetekstist: *The guidelines should apply to both staff and clients alike, or if reason exists for different risk-management policies, these should be noted.*

Tõlge: Needsamad juhised peaksid ühtemoodi kehtima nii kliendile kui ka töötajale. Kui eri riskijuhtimise **strateegiaid** on siiski vaja rakendada, siis peaks need kirja panema koos põhjendustega.

Eelnevas näites osutasin kasutada sõnale *policies* aga teist vastet ning tõlkisin selle kui *strateegiad*. Kuna selles lauses esines *policies* koos sõnaga *risk-management*, siis siin paistis vaja olevat veidi konkreetsemat vastet ning *üldsuunad* poleks sobinud. Kaalusin teisi Festartis pakutud vasteid ning näiteks *strateegia* või *metoodika* paistsid selles kontekstis asjakohased. Lõpuks otsustasingi *strateegia* kasuks, mis näis Eesti keele seletavas sõnaraamatus (2009) antud definitsiooni kohaselt („kaugema eesmärgi saavutamiseks koostatud tegevuskava v. abinõude süsteem; läbimõeldud kavakindel tegutsemine“) mõtte edasi andmiseks sobiv.

Nagu sõna *policies* puhul, valmistas ka sõna *practice* puhul tõlkimisel kõige rohkem probleeme sõna ähmane kasutamine ja paljud erinevad võimalikud tõlkevasted. Festart annab vasteks näiteks järgmised sõnad: *praktika, tava, toimimisviis, tegelikkus, kujunenud kord, komme* jne. Mis puutub sõna *practice*

tähendusse, siis BusinessDictionary.com definitsiooni kohaselt on tegemist meetodi, protseduuri või reeglina, mida teatud valdkonnas või elualal kasutatakse; või meetodite, protseduuride ja reeglite kogumiga, mis omakorda moodustavad teatud standardi. Jällegi, kuna ühte kindlat vastet sõnale ei leidu, siis ka tõlkisin seda erinevates lausetes erinevalt.

Näide lähtetekstist: *Given the peer pressure to get home to a warm shower or a hot meal, you must resist the temptation to allow these goals to become more important than appropriate **practices**.*

Tõlge: Arvestades kaaslaste survet jõuda koju, kus on ootamas soe söök või kuum dušš, peate püüdma kiusatusele vastu seista ja mitte omistama neile eesmärkidele suuremat tähtsust kui asjakohastele **ohutusmeetmetele**.

Sisuliselt on eeltoodud lauses juttu sellest, kuidas mingis olukorras oleks asjakohane toimida ja kuidas mitte. Mõnes mõttes võidakse siin viidata ka teatud väljakujunenud tavadele. Sellest hoolimata otsustasin ma *toimimisviisi* ja *tava* siin vastena mitte kasutada ning tõlkisin *practices* hoopis kitsendava vastega *ohutusmeetmed*. Vaste kasuks otsustasin, kuna eelmises lauses räägiti konkreetset ohtudele tähelepanu pööramisest ning seetõttu tundus mõtte selgemaks edasiandmiseks selline kitsendamine asjakohane.

Näide lähtetekstist: *Make sure clients understand that because of the nature of adventure activities, everyone has a role to play in maintaining appropriate behavior and **practices** through awareness and a responsible attitude.*

Tõlge: Veenduge, et kliendid saavad sellest aru, sest seiklustegevuste iseloomu tõttu on igaühel teadlikkuse ja vastutustundliku suhtumise läbi oluline roll sobiva käitumise ja **toimimisviiside** ülevõltoimisel.

Selle näitelause puhul aga valisin vasteks just *toimimisviisid*, sest autor paistab originaaltekstis viitavat õigele tegutsemisele, teatud reeglite järgmisele ja sellele, kuidas osalised ennast üleval peavad.

Erinevaid tõlkevasteid esines sõna *practice* puhul veelgi.

Näide lähtetekstist: *One common **practice** begins a summit bid in the dark around midnight....*

Tõlge: Üks levinud **võte** on alustada tipu vallutamist kesköö ajal pimedas...

Näide lähtetekstist: *These concepts are probably best **implemented into practice** by a program's risk-management plan.*

Tõlge: Neid ideid saab ilmselt kõige paremini **ellu viia** programmi riskijuhtimise kava abil.

Viimane selles peatükis käsitletavast kolmest sõnast on *procedures*, mis esines sageli ühes lauses koos sõnadega *policies* ja *practices*. Businessdictionary.com definitsiooni kohaselt on tegemist kindla, samm-sammult paika pandud tegevuste jadaga või menetlusviisiga, mida tuleb ülesande edukaks täitmiseks järgida; see on sünonüümne sõnaga *method*. Festart annab *procedure* eestikeelseteks vasteteks järgmised: *protseduur, toiming, menetlus, kord, metoodika, toimimisviis, tegevuskord*.

Näide lähtetekstist: *Program risk management includes those **policies, practices, and procedures** used by your program to appropriately address potential personal injury and financial losses...*

Tõlge: Programmi riskijuhtimine hõlmab programmis kasutatavaid üldsuundi, tavasid ja **meetmeid**, et võimalikele isiklikele vigastustele ja majanduslikule kahjule asjakohaselt reageerida...

Eeltoodud näites ilmnevadki kõik kolm probleemset sõna koos. Kuigi nende sõnade mõte on mingil määral kattuv, püüdsin siiski ka eesti keeles inglise keele eeskujul kasutada kolme erinevat vastet. Seega *policies* puhul kasutasin ka juba eelnevates näidetes esinenud vastet *üldsuunad* ning *practices* vastena samuti juba varasemalt kasutatud *tavad*. *Procedures* aga otsustasin tõlkida sõnaga *meetmed*, kuna lauses on juttu taas riskijuhtimisest ning konkreetsetest abinõudest, mida riskijuhtimisel kasutada. Ka mõnedes teistes lausetes, kus *procedures* esines, kasutasin vastena sõna *meetmed*. Seda peamiselt juhtudel, mil paistis, et

räägitakse kindlatest abinõudest, mingi kindla eesmärgi saavutamiseks rakendatud tegevustest.

Näide lähtetekstist: *The general public considers adventure activities to be dangerous even when appropriate **safety procedures** are used, typically because they have a difficulty differentiating between real and perceived risk.*

Tõlge: Tavainimese jaoks tunduvad seiklustegevused ohtlikud ka siis, kui vajalikud **ohutusmeetmed** on kasutusele võetud, seda üldjuhul seetõttu, et neil on raske eristada tajutavat ja tegelikku riski.

Näide lähtetekstist: *Active or secondary **procedures** refer to all actions taken during the program, usually as a result of an accident.*

Tõlge: Aktiivsed ehk teisesed **meetmed** viitavad kõigile nendele toimingutele, mida tehakse tavaliselt õnnetuse tagajärjel siis, kui seiklustegevus veel kestab.

Kuid kuna ka sõnal *procedures* eesti keeles ühte kindlat ja ainuõiget vastet ei ole ning see esines originaaltekstis korduvalt, siis kasutasin vastena ka teisi termineid.

Näide lähtetekstist: *Use the following 10-step **procedure** of danger analysis as one way to reduce the chance of an accident or....*

Tõlge: Üks võimalus on kasutada 10-sammulist ohuanalüüsi **meetodit**, mis võimaldab õnnetuse juhtumise tõenäosust vähendada või ...

Eeltoodud lause korral lähtusin BusinessDictionary.com definitsioonist ja sellest, et *method* oli antud *procedure* sünonüümina. Kuna *meetod* paistis ka eesti keeles konteksti sobivat, näiteks Eesti keele seletav sõnaraamat (2009) defineerib *meetodi* kui otstarbekohase ning kavakindla toimimisviisi mingi eesmärgi saavutamiseks, siis otsustasingi just selle tõlkevaste kasuks.

Näide lähtetekstist: *State-of-the-art **risk-management procedures** reduce real dangers, yet keep the perceived risks high.*

Tõlge: Tasemel **riskijuhtimiskord** vähendab tegelikke ohte, kuid hoiab soovitud tajutavad riskid kõrgena.

Selle näitelause puhul tõlkisin sõnapaari *risk-management procedures* vastega *riskijuhtimiskord*, kuna kirjandust lugedes paistis, et see on küllaltki kinnistunud vaste. Lisaks andis ka Festarti sõnaraamat *procedures* vastena *kord*.

Eesti keeles ehk kõige sarnasemana kõlavat vastet *protseduur* katsusin tõlkimisel pigem vältida. Kuigi Eesti keele seletav sõnaraamat (2009) annab sõnale *protseduur* kaks erinevat tähendust (esimene tähendus on toimimisviis, toimumise kord, toiming ja teine tähendus ravivõte), siis minule isiklikult seostub sõna *protseduur* pigem teise tähendusega. Seetõttu üritasin võimalusel kahemõttelisust vältida ja tõlkida see mõne muu vastega, mis selgelt esimest tähendust edasi annaks.

2.3.2.4 Õigusterminoloogia

Kuigi originaalteksti näol on tegemist seikluskasvatuse õpikuga ning see on peamiselt seotud teadustemaatikaga, oli tõlkimiseks valitud peatükis ka õigusvaldkonda kuuluvaid termineid. Need terminid valmistasid tõlkimisel probleeme peamiselt väheste valdkonnateadmiste tõttu. Originaaltekstis esinenud õigusterminid olid peamiselt seotud riskide ja vastutuse võtmisega ning seadusandlusega, mida seiklusprogrammide korraldamisel tuleb järgida.

Näide lähtetekstist: *Releases and related documents should be reviewed and approved by the program's legal counsel for enforceability and consistency with the program's philosophy and intent. (For example, the program may choose not to be released for its negligence.)*

Tõlge: Vastutusest vabastamise kokkulepped ja muud sellised dokumendid peaks üle vaatama programmi õigusnõustaja veendumaks, et neid on võimalik täitmisele pöörata ning et need oleksid kooskõlas programmi põhimõtete ja eesmärkidega. (Näiteks võidakse otsustada, et programmi korraldajad ei püüa end vastutusest vabastada, kui kahju või vigastus on tekkinud nende enda hooletuse tõttu.)

Eeltoodud näites võib õigusvaldkonda kuuluvaks pidada termineid *releases*, *legal counsel*, *enforceability* ja fraasi *released for its negligence*. Neist esimese, termini *release* kohta ütleb Ameerika õigusterminite entsüklopeedia (West's Encyclopedia of American Law, 2008), et tegemist on lepingulise kokkuleppega, millega üks isik nõustub loovutama seadusest tuleneva õiguse või kohustuse teisele isikule, kelle vastu võib selle nõude või õiguse täitmisele pöörata. Esmalt püüdsin leida tõlget Eesti Keele Instituudi terminibaasist ESTERM, kuid sealne otsing tulemusi ei andnud. Küll aga pakkus terminile mõned jurisprudentsi valdkonnaviitega vasted Festarti sõnaraamat, nt *loovutus* või *loovutusdokument*. Neist viimane sobiks ilmselt ka antud kontekstis tõlkevasteks, kuid kuna järgnevatest lausetest selgub täpsemalt, mis laadi loovutusdokumentidega on tegu, otsustasin ka juba antud lauses kitsamat terminit kasutada. Seega tõlkisin selle hoopis vastega *vastutusest vabastamise kokkulepped*.

Ka terminit *legal counsel* ESTERMI terminibaasis ei ole, küll aga oli olemas sissekanne termini kohta *in-house counsel* tõlkevastega *ettevõttesisene õigusnõustaja*. Festarti sõnaraamat pakkus *legal counsel* ainsaks vasteks *juriskonsult*, mille kohta Eesti keele seletav sõnaraamat annab seletuse, et tegemist on ettevõtja või asutuse nõuandjaga juriidilistes küsimustes. Kuna originaalteksti näol pole tegemist õigustekstiga ning lugeja ei peaks keerulisel õigusterminoloogial toppama jääma, siis selguse ja läbipaistvuse huvides otsustasin *legal counsel* tõlkida vastega *õigusnõustaja*, mis annab eesti keele omasõnadega selgemalt juriskonsulti ameti sisu edasi. Ka Linguee tõlgete otsingumootorist võis leida, et *õigusnõustajat* on küllaltki sageli kasutatud *legal counsel* vastena.

Termini *enforceability* tõlkimine erilisi probleeme ei valmistanud, kuna tähendus oli varasemast teada. Tähendust kinnitas ka Festarti sõnaraamatust leitud vaste *täitmisele pööratavus*. Küll aga oli selle fraasi tõlkimisel vajalik teatud nihe, et konstruktsioon eesti keeles loomulikumalt kõlaks. Seega lauses kohmakalt kõlava fraasi *täitmisele pööratavus* asemel tõlkisin selle lõpuks vastega *võimalik täitmisele pöörata*.

Eeltoodud näites toodud viimane fraas *released for its negligence* ise suuri probleeme tõlkimisel ei valmistanud. *Release* tähendust ja tõlkevõimalusi olin juba põhjalikumalt uurinud ning *negligence* tõlkimiseks oli võimalik kasutada üldlevinud vastet *hooletus*. Küll aga tekkis probleem sellega, kuidas kogu lause sisu selgelt edasi anda. Sel eesmärgil kasutasin tõlkimisel lisandust: lihtsalt *hooletuse* asemel sai tõlkes *hooletuse tõttu tekkinud kahju või vigastus*. Lisaks tekkis fraasi tõlkimisel taas ka keeleline probleem, sest eesti keeles ei kõlaks *vabastada vastutusest programmi hooletuse tõttu* loomulikult. Eesti keel eeldaks justkui seda, et hooletus on midagi, mis on omane inimesele ja programmi isikustamine kõlaks veidralt. Seetõttu tõlkisin sõna *program* siin eesti keelde kui *programmi korraldajad*.

Sama temaatikaga seotult oli originaaltekstis ka lühikene nimekiri erinevatest õiguslikest kokkulepetest, mis soovitatakse programmi korraldajatel sõlmida. Nimekirja tõlkimisel valmistas raskusi see, et autor esitab vaid kokkulepete loetelu ja nende sisu täpsemalt lahti ei seleta. Nimekiri sisaldas järgmisi kokkuleppeid: *release of liability; acknowledgement and assumption of risk; waiver of claims; agreement to indemnify or defend*. Minu enda teadmised õigusvaldkonnas on kesised ja polnud kindel, kas kokkulepete sisu õigesti mõistan. Esmasel otsimisel ei suutnud ka leida, kas sellistel kokkulepetel on eesti õiguskeeles kindlalt kasutatavaid vasteid. Probleemi lahendamiseks otsustasin küsida nõu õigustõlke eksperdilt. Eksperdi vastusest ilmnes, et suuremal osal nimetatud kokkulepetest üldlevinud vasteid ei ole ja nende sisu võiks proovida lihtsalt tõlkides võimalikult selge sõnastusega edasi anda. Proovisingi seda teha, toetudes eksperdi seletustele kokkulepete sisu kohta. Esimese kokkuleppe *release of liability* tõlkimist olen juba käsitlenud ning see sai vasteks *vastutusest vabastamise kokkuleppe*. Neist neljast oli selle tähendus kõige selgem ilmselt ka originaalis. Ka järgmine kokkuleppe, *acknowledgement and assumption of risk* oli sisu poolest aru saadav: tegemist peaks olema kokkuleppega, millega osaleja kinnitab, et on teadlik programmi tegevustega seotud riskidest ning on nõus need enda kanda võtma. Kuna tegemist on üsna tavapärase dokumendiga, millele ohtlikest tegevustest osa võtmisel palutakse alla kirjutada, püüdsin Internetist leida näiteid sarnastest dokumentidest. Mõned sellised õnnestus ka leida ning ühe

sukeldumiskeskuse kodulehel oleva näitevormi eeskujul otsustasin kokkuleppe tõlkida vastega *riskidest teadlikkuse ja omavastutuse võtmise kokkulepe*. Nimekirjas kolmas kokkulepe, *waiver of claims*, peaks oma sisult tähendama seda, et seiklusprogrammis osaleja loobub mis tahes nõuetest, mis tal on või mis võivad tekkida seoses programmis osalemisega (nt kahjunõuded jms). Linguee tõlgete otsingumootorist võis leida, et levinud tõlkevaste sellisele kokkuleppele on *nõuetest loobumise kokkulepe*, mida otsustasin ka kasutada. Kõige rohkem segadust tekitas kokkulepetest viimane, *agreement to indemnify or defend*, mille tähendus selgus tänu õigustõlke eksperdi selgitustele. Seiklustegevuste kontekstis peaks leppe sisu seisnema selles, et tegevustest osalejad lubavad hoida ja käia heaperemehelikult ümber varustusega, mille seiklustegevuste korraldajad on neile tegevuste jaoks andnud, ning nõustuvad seiklustegevuste korraldajale hüvitama kahjud, mis on tingitud varustuse mitte hoidmisest või meelega lõhkumisest. Sellest tulenevalt otsustasin leppe tõlkida vastega *varustuse hüvitamise ja heaperemeheliku kasutamise kokkulepe*. Kuigi originaaltekstis ei ole otseselt selgitatud, mille hüvitamise või hoidmise kokkuleppega on tegu, siis võib siin kontekstis originaali põhjal üsnagi kindlalt järeldada, et räägitakse just varustuse hoidmisest. Seega otsustasin eestikeelses tekstis selguse huvides mõtet originaaliga võrreldes veidi kitsendada.

2.3.2.5 Navigeerimis- ja orienteerumisalane terminoloogia

Riskijuhtimise oskuste alapeatükis, kus loetleti üles ja täpsustati, millised oskused peaksid seiklustegevuste instruktoril olema, käsitleti ühe punktina ka navigeerimist. See punkt valmistas probleeme eelkõige oma väga spetsiifilise navigeerimis- ja orienteerumisalase terminoloogia poolest, millele oli keeruline leida vasteid olenemata sellest, et teatud määral olen ka ise orienteerumisega kokku puutunud ning päris vähik valdkonnas ei ole.

Näide lähtetekstist: *This means being able to **read a map**; measure distances by **scale ratios** and from **bar scales**; cite **grid references**; convert among **map north, true north, magnetic north, or grid north directions**; and interpret **colors, symbols, contour lines, and other features**.*

Tõlge: Navigeerimise alla kuulub oskus **lugeda kaarti**; vahemaade arvutamine **arv- ja joonmõõtkavade** põhjal; **ristkoordinaatide** lugemine; **kaardi põhjasuuna, tõelise põhjasuuna, magnetilise põhjasuuna** või **kaardivõrgu põhjasuuna** vahel ümber arvutamine; ning **värvide, sümbolite, samakõrgusjoonte ja muude tingmärkide** tõlgendamine.

Nagu lauses rasvaseks tehtud sõnadest näha, on lause tihedalt täis navigeerimise ja orienteerumisega seotud terminoloogiat, millest mõnele oli lihtsam ja teistele keerulisem vasteid leida. Esimene termin, millega probleem tekkis, oli *scale ratios*. Arusaadav on, et lauses räägitakse kaartide mõõtkavadest, sealhulgas nende erinevatest väljendusvõimalustest. Kui analüüsida sõnapaari eraldi osade kaupa, siis *scale* näol on tegemist mõõtkavaga ja *ratio* on suhtarv, mis on üks moodus mõõtkava väljendamiseks. Arvestades, et lauses on välja toodud ka teine viis mõõtkavade väljendamiseks, *bar scales*, siis eeldatavasti on autor tahtnud rõhutada just seda, et saadakse aru ja osatakse lugeda erinevat tüüpi mõõtkavasid. Seega varasemate teadmiste põhjal ning kontrollides sõna *mõõtkava* kohta tehtud sissekannet ja mõõtkava tüüpide jagunemist Eesti Entsüklopeedia veebipõhisest teabevaramust, tõlkisin *bar scale* vastega *joonmõõtkava* ning *scale ratios* kui *arvmõõtkava*.

Termini *grid reference* seletuseks annab Oxford Dictionary veebiversioon, et tegu on kaardil oleva tähtedest või numbritest koosneva viitega, mis näitab asukohta horisontaalsetest ja vertikaalsetest joontest moodustuval võrgustikul. Kui Festarti sõnaraamatus terminit ei leidu, siis ESTERM pakub eestikeelseks vasteks *ristkoordinaadid*, mida tõlkides ka kasutasin. Probleeme tekitas ka ristkoordinaatidega koos kasutatud tegusõna *cite* tõlkimine, sest jäi arusaamatuks, mida teksti autor täpsemalt mõelnud on. Esimene vaste, mis pähe tuleb on *viitama*, kuid praeguses kontekstis ei paista see sobivat. Kui lugeda tekste, kus räägitakse ristkoordinaatidest, näib, et peamiselt kasutatakse seda koos tegusõnadega *määrama* või *lugema*. Kuna tundus, et tegusõna *cite* all mõeldakse siin ehk oskust ristkoordinaatidest aru saada ja nimetada näiteks oma asukohale vastav koordinaat, siis otsustasin kasutada tõlkevastena *ristkoordinaate lugema*, mis peaks seda mõtet hõlmama.

Näitelause ülejäänud terminite tõlkimisega suuri probleeme ei olnud, sest võimalik oli leida küllaltki palju eestikeelseid asjakohaseid seletavaid tekste (nt erinevad sõdurite käsiraamatud ja kaitseväe kirjutised), mille põhjal oli võimalik inglise- ja eestikeelsed terminid kokku viia. Veaohtlik koht oli lauses aga termin *contour lines*, mille vasteks sai esmalt tähelepanematuses *kontuurjooned*. Kuigi tõesti, kaartide puhul võib rääkida ka kontuuridest, on siin siiski terminiga silmas peetud samakõrgusjooni, mida peaks kaardilt lugema oskama. Samakõrgusjoonte all mõeldakse jooni, mis ühendavad kaardil ühesuguse absoluutkõrgusega maapinnapunkte ning nende abil kujutatakse kaardil pinnavorme. Selle näitelause kohta lisaksin veel, et kuigi *features* võiks tavakasutuses tõlkida kui *tunnused*, siis siin otsustasin kasutada tõlkevastena kaartide ja orienteerumisega seotud terminit *tingmärgid*. See kitsendav vaste on selles kontekstis täpsem ja võtab eelnevalt loetelus nimetatud terminid kokku.

Näide lähtetekstist: *You should be able to use a compass, take map and field bearings, convert between these by accounting for local magnetic declination, travel on that specific bearing, and triangulate locations with two or more bearings.*

Tõlge: Peate oskama kasutada kompassi, **võtta asimuuti kaardilt ja maastikult**, teha ümberarvutusi paiga **magnetilist deklinatsiooni** arvesse võttes, liikuda võetud asimuudi järgi ning kasutada asupaiga määramiseks **triangulatsiooni meetodit**, kui on olemas kaks või rohkem asimuuti.

Selles näitelauses tekitasid esmalt probleeme terminite *map* ja *field bearings* tõlkimine. Oxford Dictionary definitsiooni kohaselt tähendab *bearing* millegi suunda või asukohta võrreldes mingi kindla punktiga. Tulemus antakse tavaliselt kraadides. Festarti sõnaraamatust võib leida selle definitsiooniga sobivateks vasteteks terminid *kurss*, *peiling* ja *asimuut*. Eesti keele seletava sõnaraamatu kohaselt on neist esimesed kaks pigem merenduses kasutatavad terminid. Kuna termin *asimuut* on levinud ka muude navigeerimisviiside puhul, sealhulgas orienteerumises, siis otsustasin selle vaste kasuks. Õuesõppe pedagoogika emeriitprofessor Ron Watters on oma kursusematerjalides lahti seletanud nende kahe termini erinevuse: *map bearing* tähendab, et asimuut võetakse kahe kaardil

asuva punkti vahel ning termin *field bearing* tähendab, et asimuut võetakse kahe looduses nähtava objekti vahel (Watters, n.d.). Otseseid vasteid nendele terminitele ei õnnestunud mul leida ja paistab, et eesti keeles pigem seletataksegi nende mõistete sisu lühidalt lahti. Näiteks skautidele ja skaudijuhtidele mõeldud materjalis on asimuudi teema juures räägitud asimuudi võtmisest kaardilt ja maastikult (Treier, 2008). Eelneva eeskujul kasutasin ümberütlevaid vasteid ka mina ja nii sai *take map and field bearings* vasteks võtta *asimuuti kaardilt ja maastikult*.

Järgmine minu jaoks uus termin oli *magnetic declination*. Kuigi inglise-eesti sõnaraamatud jällegi vasteid ei andnud, suutsin asjakohaseid tekste lugedes leida, et eesti keeles kasutatakse otse inglise keelest tõlgitud vastet *magnetiline deklinatsioon*. Eesti Looduses ilmunud artiklis on seletatud, et magnetiline deklinatsioon tähendab magnetilise põhja-lõuna suuna ja geograafilise meridiaani suuna vahelist nurka ning alternatiivina võib kasutada ka terminit *magnetnõela kääne* (Daniel, 2004). Hoolimata eesti omakeelse termini olemasolust otsustasin siiski jääda otsetõlkelise vaste *magnetiline deklinatsioon* juurde, sest see paistis olevat terminina oluliselt levinum.

Väljendile *triangulate locations* leidsin samuti eestikeelse seletuse juba eelmainitud Eesti Looduse artiklist, milles kirjeldatakse triangulatsiooni meetodit. Meetod on abiks eksimise korral ja seisneb selles, et tuleb valida kaks või kolm objekti, mis on leitavad nii kaardil kui ka maastikul. Järgnevalt tuleb määrata valitud objektide asimuudid ning nende põhjal tõmmata kaardile sirged. Sirgete lõikumiskoht tähistabki asukohta (Daniel, 2004). Originaaltekstis on terminit *triangulate* kasutatud tegusõnana. Kuigi eesti keele seletava sõnaraamatu kohaselt on ka eesti keeles olemas tegusõna *trianguleerima*, siis *asukohti trianguleerima* kõlab eesti keeles kohmakalt ning seetõttu oli tekstis jällegi vajalik teatav grammatiline nihe. Tegusõna asemel kasutasin Eesti Looduse artikli eeskujul nimisõna fraasi *triangulatsiooni meetod*.

Näide lähtetekstist: *You should be able to orienteer, aim off, use attack points and steer marks, avoid obstacles, use back bearing, and use catching features and handrails.*

Tõlge: Peate oskama orienteeruda, kasutada meelega sihtpunktist ühele kindlale poole kaldumise võtet, kasutada kontrollpunkti lähedal olevaid selgeid tugiorientiire ja maastikul nähtavaid pidepunkte, vältida takistusi, võtta pöördasimuuti, kasutada kinnipüüdavaid objekte ja joonorientiire.

Selles näites on kirjeldatud väga spetsiifilisi orienteerumisel kasutatavaid võtteid, mille tõlkimine oli keerukas, kuna eestikeelset kirjandust, mis orienteerumisega seotut seletaks, eriti veel spetsiifilisi võtteid, on väga vähe. Tõlkides tuginesin peamiselt terminite ingliskeelsetele definitsioonidele, oma varasematele teadmistele orienteerumisest. Kui enda teadmistest jäi väheks, konsulteerisin ka inimesega, kes on tegelenud orienteerumise õpetamisega lastele ja on tänu sellele erinevate orienteerumisvõtete ning nende terminitega paremini kursis.

Sporditermineid seletav sõnaraamat SportsDefinitions.com kohaselt tähendab esimene termin *aim off* orienteerumisvõtet, mille puhul kaldutakse meelega kontroll- või sihtpunktist kas veidi paremale või vasakule, et punkti lähedase joonorientiirini jõudes teaks kindlalt, kummale poole punkt jääb (SportsDefinitions.com, n.d.). Kuna eesti keeles terminile vastet ei õnnestunud leida, siis otsustasin kirjeldava vaste kasuks ja tõlkisin *aim off* vastega *meelega sihtpunktist ühele kindlale poole kaldumise võte*.

Orienteering USA koduleheküljelt leidsin, et termin *attack points* tähendab selgelt äratuntavat orientiiri kontrollpunkti lähedal, millelt on kergem punkti võtta (Orienteering Lingo, n.d.). Sarnast mõistet, mida on tähistatud terminiga *tugiorientiir*, on kirjeldatud ka *Orienteeruja käsiraamatus* (Kivastik ja Raid, 1986: 48). Kuigi terminile õnnestus leida vaste, mida on erialakirjanduses kasutatud, siis mulle näis, et kontekstis, kus võtted esinevad vaid loeteluna, ei pruugi termini *attack point* tõlkimine *tugiorientiirina* olla piisavalt selge, sest see ei anna edasi algse ingliskeelse termini ühte olulist aspekti: see orientiir peab asuma punkti vahetus läheduses. Eelnevast tulenevalt ja ka tõlke sihtrühma arvestades otsustasin siin seletava lisanduse kasuks ning *attack point* tõlkevasteks sai *kontrollpunkti lähedal olev selge tugiorientiir*.

Järgmise termini (*steer marks*) kohta oli keeruline informatsiooni leida isegi inglise keeles ja paistab, et see ei ole lähtekultuuris eriti laialdaselt kasutatav termin. Siiski, ühelt orienteerumissporti käsitlevalt kodulehelt õnnestus leida, et *steer marks* tähistab teekonnale jäävaid pidepunkte, mis aitavad õiget suunda hoida (Navigation Methods, n.d.). Lihtsalt tugiorientiiridest erinevad need selle poolest, et tugiorientiirid valitakse välja kaardilt, aga *steer mark*ide puhul valitakse pidepunkt maastikult, selle põhjal, mis näha on. Kuna terminile ei õnnestunud taas eestikeelset vastet leida, siis kasutasin tõlkimisel kirjeldavat vastet ning ingliskeelse seletuse põhjal tõlkisin termini *steer marks* kui *maastikul nähtavad pidepunktid*.

Termini *back bearing* puhul on tegemist asimuudiga, mis võetakse oma asukohast suunaga tagasi tulnud punktile ja see erineb tavalisest asimuudist 180 kraadi võrra (Champion, 2009: 30). Mõningase otsimise tulemusena õnnestus EKI Inglise-eesti meresõnaraamatust leida terminile vaste *vastaspeiling* ja *pöördpeiling*. Päris neid termineid ma siiski siin kontekstis ei kasutanud, kuna nagu juba eelnevalt mainisin, siis *peiling* on pigem merenduses kasutatav termin ning orienteerumises kasutatakse *bearing* vastena *asimuuti*. Eelnevast lähtudes otsustasin tõlkevastena kasutada terminit *pöördasimuut*. Selline eestikeelne termin on samuti Inglise-eesti meresõnaraamatus kandena olemas, seda küll termini *back azimuth* vastena.

Termin *catching feature* tähendab selgeid orientiire või objekte kaardil või maastikul, mis asuvad pärast kontrollpunkti ning mis annavad märku, et kontrollpunktist ollakse möödas (Orienteering Lingo, n.d). *Orienteeruja käsiraamatus* on kirjeldatud võtet *tõkkele kinnijooks*, mille puhul kasutatakse etapi otsesuuna suhtes enam-vähem risti olevaid selgesti eristuvaid joon- või pindorientiire (Kivistik & Raid 1986: 48) ning mis paistab oma sisult olevat sama kui termin *catching features*. Kuna ma aga ise ei olnud varem kuulnud, et sellist terminit orienteerumises kasutatakse, otsustasin kontrollimise eesmärgil küsida ka valdkonna eksperdilt. Eksperti arvamus oli samuti, et vähemalt praeguses orienteerumisalases terminoloogias selline termin levinud ei ole ning ilma seletuseta jääks termini sisu ilmselt arusaamatuks. Selle asemel soovitas ekspert

tõlkida termin hoopis fraasiga *kinnipüüdvad objektid*, mis on levinum ning annab ka originaaltermini ideed otsemini edasi.

Näitelause viimane probleeme tekitanud termin oli *handrails*, mille puhul on tegemist kontrollpunkti suunast kulgeva ja orienteerumist hõlbustava joonorientiiriga (Orienteering Lingo, n.d). Mõistet oli taas kirjeldatud ka *Orienteeruja käsiraamatus* ning eestikeelseks vasteks on autorid andnud termini *käsi* ehk tegemist on otsetõlkega ingliskeelsest terminist (Kivistik & Raid 1986: 47). Kuna eestikeelne vaste oli mulle taas võõras ja ka käsiraamatus oli termin esitatud jutumärkides, mis viitab sellele, et tegemist võib olla autorite omaloodud vastega ehk tõlkesildiga, siis küsisin ka selle termini puhul nõu eksperdilt. Ekspert kinnitas mu kahtlusi ning leidis, et *käsi* orienteerumiskeelepruugis levinud pole ning pigem võiks *handrails* tõlkida lihtsalt kui *joonorientiiride kasutamine*, mis annaks mõtte juba piisavalt selgelt edasi.

2.3.3 Kodustamine ja võõrapärastamine

Arvestades, et originaaltekst on kirjutatud USA kultuuriruumis ja sealset lugejaskonda silmas pidades, tuli tekstis ette selliseid kultuurispetsiifilisi elemente, mida meie kultuuriruumis ei leidu või mis eesti lugejatele võõrapäraselt kõlaksid. Aixelá (1996: 53) toob välja, et igal keelekogukonnal on iseloomulikud tavad, väärtused, klassifitseerimissüsteemid ja paljud teised kultuuriliselt tingitud aspektid, mis mõnikord erinevad ja mõnikord kattuvad teiste kogukondade omadega. Tõlkija peab selliste kultuuriliste eripäradega tõlkimisel arvestama.

Tõlke tellija soovist lähtudes oli praeguse sihtteksti puhul mõneti oluline eesti lugejate harimine ja informeerimine Ameerika kultuurispetsiifilistest elementidest. Seda peamiselt juhul, kui tegemist oli kultuurispetsiifiliste elementidega, mis seostusid otseselt seikluskasvatusega (näiteks sealsed kuulsad seiklusprogrammid või seiklustegevustega seotud organisatsioonid). Selliste kultuurispetsiifiliste elementide puhul otsustasin kasutada võõrapärastamise strateegiat ning üldjuhul tõin konkreetse elemendi sihtteksti, kas muutumatul kujul või otsetõlkena üle, lisades vajadusel tõlkesse lühikese seletava

kommentaari või sulgudesse ingliskeelse originaalnimetuse. Teisalt oli tõlke eesmärk püüda originaalteksti mõtet edasi anda nii, et see oleks võimalikult selge ja ladus. Sellest tulenevalt otsustasin ma nendel juhtudel, kus kultuurispetsiifiline element ei olnud otseselt seikluskasvatusega seotud ning lugejale olulist uut teadmist ei pakkunud, kasutada siiski kodustava tõlke strateegiaid.

Võõrapärastamise kasuks otsustasin näiteks mitmete originaaltekstis mainitud valdkonnaga seotud organisatsioonide puhul.

Näide lähtetekstist: *For example, a 20-year safety study conducted by **Project Adventure** /.../ reported an injury rate of 4.33 accidents/million hours of Project Adventure activities, which consisted primarily of initiatives and challenge-course experiences.*

Tõlge: Näiteks 20 aastat kestnud **seikluskasvatuse organisatsiooni Project Adventure** korraldatud ohutusuuringust /.../ ilmnes, et vigastuste määr Project Adventure'i tegevuste korraldamisel, mis koosnesid peamiselt omaalgatusülesannetest ja seiklusraja tegevustest, on 4,33 õnnetust miljoni tunni kohta.

Näide lähtetekstist: *The U.S National Safety Council reported that traditional physical education classes experience and accident rate nearly twice that of Project Adventure activities...*

Tõlge: **USA Riikliku Ohutusnõukogu (U.S. National Safety Council)** andmetel on tavalises kehalise kasvatuse tunnis vigastuste määr pea kaks korda kõrgem kui Project Adventure'i tegevustel...

Näide lähtetekstist: *Based on the principles of the **Association for Experiential Education's Accreditation Program** /.../, the following 20 items are offered as a beginning checklist to assist the construction of a risk-management system.*

Tõlge: Järgmine 20 punktist koosnev kontrollnimekiri, mis on koostatud **Elamuspedagoogika Liidu akrediteerimisprogrammi (Association for**

Experiential Education's Accreditation Program) põhimõtetele tuginedes /.../, võib olla abiks esialgse riskijuhtimise süsteemi loomisel.

Lähtudes tõlke tellija soovist sihtlugejaid harida ja informeerida kuulsatest valdkonnaga seotud organisatsioonidest Ameerika Ühendriikides, otsustasin nende näidete korral võõrapärastava strateegia kasuks. Esimesel juhul tõin organisatsiooni nime Project Adventure muutumatu kujul sihtteksti üle, kuid kuna tegemist oli nime esmakordse mainimisega, siis lisasin nime ette lühikese selgituse, et tegemist on seikluskasvatuse organisatsiooniga. Kahe järgmise näitelause puhul tõlkisin organisatsioonide nimed ära, vastavalt kui *USA Riiklik Ohutusnõukogu* ja *Elamuspäädagoogika Liidu akrediteerimisprogramm*. Kuna tegemist pole üldlevinud vastetega, siis lisasin sulgudesse ka ingliskeelsed nimed, et huvitatutel oleks võimalik organisatsioonide kohta rohkem informatsiooni otsida.

Originaaltekstis esines ka selliseid kultuurispetsiifilisi elemente, mis küll ei olnud ehk seikluskasvatuse aspektist niivõrd olulised, kuid mille puhul otsustasin siiski võõrapärastava strateegia kasuks.

Näide lähtetekstist: *For example, Cooley (2000) found wilderness adventure experiences were about 18 times less likely to result in injury than high school **football practices** or **cheerleading** and...*

Tõlge: Näiteks Cooley (2000) leidis, et looduses korraldatud seiklustegevuste puhul oli 18 korda väiksem tõenäosus enda vigastamiseks kui keskkooli **Ameerika jalgpalli treenides** või **kisakooris** osaledes ning...

Näide lähtetekstist: *Juries, however, may base their decisions on misguided, yet common beliefs, which are often developed by the infrequent, but spectacular, publicity outdoor accidents generate.*

Tõlge: Vandekohtunike otsused võivad aga põhineda levinud eksiarvamustel, mis tekivad seiklustegevustega seotud harvade, kuid see-eest erakordsete õnnetusjuhtumite kajastamise tõttu.

Esimese näitelause puhul otsustasin kultuurispetsiifilised elemendid ära tõlkida, kuna lauses räägitakse konkreetsest statistikast, mis on seotud just Ameerika jalgpalli treenides ja kisakooris juhtuvate õnnetustega. Nende asendamine sihtkultuurile omasemate vastetega, näiteks tõlkida *football practices* lihtsalt *jalgpallitrennina* või *cheerleading* näiteks *tantsutiüdrukuks olemine* poleks olnud õige, sest statistiline täpsus on siinkohal oluline ning näitena toodud sihtkultuuri vastete puhul võivad näitajad olla oluliselt erinevad. Samuti leidsin, et kisakoored ja Ameerika jalgpall on Hollywoodi filmide vahendusel piisavalt tuttavad ka Eesti lugejatele ning muude selgituste lisamine pole vajalik. Teise näitelause puhul otsustasin samuti kultuurispetsiifilise elemendi *juries* tõlkimise kasuks, kuigi Eesti õigussüsteemis vandekohtuid ei ole. Esialgu kaalusin selle lause puhul ka kodustamise strateegiat, kuid eesti kultuuris sellist reaali ei leidnud, mis ka ülejäänud lause ja lõigu mõttega oleks sobinud ja terminit lihtsalt välja jätta polnud samuti võimalik. USA kultuurile omase vandekohtute süsteemi sisse jätmist õigustas lisaks ka see, et kuigi tegemist ei ole eesti kultuuriruumile omase elemendiga, on ilmselt mõiste siiski ka Eesti lugejatele tuttav ning Ameerika kultuuriruumiga seostatav. Sealjuures toon välja, et kuigi originaaltekstis oli kasutatud terminit *juries*, mille tõlkevaste võiks olla *vandekohtud*, siis lause konteksti arvestades otsustasin tõlkevastena kasutada hoopis terminit *vandekohtunikud*. Sellise muudatuse kasuks otsustasin, kuna eesti keeles ei tundunud loogiline öelda, et vandekohtutel kollektiivselt on mingid eksiarvamused; eksiarvamused on pigem inimestel, kes vandekohtu moodustavad, st vandekohtunikel.

Üks näide sellest, kus kultuurispetsiifiline element ei olnud otseselt seikluskasvatusega seotud ning mille puhul kasutasin kodustamise strateegiat esines kohe sissejuhatavas loos.

Näide lähtetekstist: *Base camp was only a few miles away, and although they were tired, the group believed it could make it home.*

Tõlge: Baaslaager oli vaid 4-5 kilomeetri kaugusel ning kuigi rühm oli väsinud, uskusid nad, et jõuavad laagrisse kõndida.

Sel juhul otsustasin Newmarki sihtkultuuri vaste kasuks, kus lähtekultuurile omane element asendatakse sihtkultuuri elemendiga, mis on lugejale tuttav. Sarnase lahenduse pakub välja näiteks ka Aixelá (1996: 63), nimetades seda piiratud üldistamiseks (*limited universalization*). Kuigi miilid mõõtühikuna ei ole kindlasti eesti kultuuriruumis tundmatud, siis võõrapärase elemendina ei pruugi need siiski vahemaast anda nii head ettekujutust, kui sihtkultuuri ekvivalent. Esialgu kaalusin ka *few* tõlkimist lihtsalt *mõneks*, kuna täpne vahemaa ei ole tegelikult siinkohal oluline. Lõpuks otsustasin siiski, et sel juhul oleks veel läbida olev vahemaa ehk liiga lühike, et baaslaagrisse jõudmine võiks üldse kahtlusi tekitada. Seetõttu arvutasin USAs vahemaade mõõtmiseks kasutatavad miilid ümber kilomeetritesse ning andsin tõlkena ligikaudse väärtuse *4-5 kilomeetrit*.

Originaaltekstis leidis ka selliseid kohti, mida otsustasin tõlkes muuta. Selline kohandamine oli vajalik juhtudel, kus lähtetekstis kirjeldatud olukord oli sihtkultuuris tundmatu (või lisaks ka seikluskasvatuse vaatepunktist ebaoluline) ning seega ei olnud selle algsel kujul sihtteksti üle toomine põhjendatud.

Näide lähtetekstist: *For the benefit of the field, your program should submit this data to a professional organization (e.g., Association for Experiential Education, your governing agency) on an annual basis.*

Tõlge: Valdkonna edasiarendamiseks võiksid programmi korraldajad selle teabe igal aastal ka mõnele valdkonna organisatsioonile edastada (**oma juhtorganisatsioonile, USAs näiteks Elamuspedagoogika Liidule**).

Näide lähtetekstist: *Specific examples of these laws and regulations include but are not limited to the following: a) The Americans with Disabilities Act b) Hazard communication and exposure control for blood-borne pathogens c) Laws and guidelines pertaining to facilities...*

Tõlge: Näiteks mõned konkreetset seadused ja määrused, mida Ameerika Ühendriikide seiklusprogrammid peavad järgima on järgmised: a) puuetega ameeriklaste seadus (*The Americans with Disabilities Act*) b) vere kaudu levivate haigustekitajate ohutusalane teave ja kokkupuute ohjamine c) rajatistega seotud seadused ja regulatsioonid...

Esimese näite puhul annavad teksti autorid soovitusel lähtekultuuri lugejale, tuues juurde konkreetse näite, kuidas soovitusel alusel toimida. Soovitus ise, valdkonna arendamiseks teabe edastamine mõnele valdkonna organisatsioonile, on asjakohane ka sihtkultuuri lugejatele, kuid näide vähemalt sel kujul mitte. Kuna Elamuspedagoogika Liit eksisteerib USAs, siis ei oleks olnud sobiv jätta Eesti lugejale toimumisnäitena sulgudesse vaid see organisatsioon. Lisandusega tegin selgeks, et see konkreetne toimumisnäide kehtib just USA seiklusprogrammidele. Teise lause puhul on sarnane olukord, sest originaaltekstis on juttu määrustest ja seadustest, mida lähtekultuuri seiklusprogrammid järgima peaksid, seega oli oluline, et see tõlkes selgelt välja tuleks. Näitena toodud seaduste ja regulatsioonide enda puhul olen järginud võõrapärastamise strateegiat ning need on sihtteksti tõlkena üle toodud (konkreetne seaduse nimetus on antud sulgudes ka inglise keeles).

Ühel puhul otsustasin kultuurispetsiifilise elemendi täielikult tõlkest välja jätta. Originaaltekstis esinenud loetelus oli antud soovitusi, millised dokumendid peaksid seiklusprogrammidel olema olemas ning üldjuhul olid need soovitusel asjakohased ka Eesti seiklusprogrammidele. Seda ühe erandiga, milleks oli *Equal Opportunity Employment statement (appropriately posted)*. Tegemist on põhimõttega, et tööandja pakub kõigile võrdseid võimalusi rassi, soo, vanuse vms järgi diskrimineerimata. Iseenesest on sama nõue olemas ka Eestis, kuid selle lisamine programmi dokumentide hulka või sellekohane eraldi seisukohavõtt ei ole Eestis tavapärane ega ka vajalik, sest tegelikult on sellise võrdse kohtlemise kohustus nagunii sätestatud võrdse kohtlemise seaduses (2012). Kuna soovitus lisada selline dokument programmi dokumentide hulka kõlaks Eesti lugejale ilmselt kummastavalt ja tekitaks segadust, siis otsustasingi selle tõlkes välja jätta.

Kokkuvõte

Magistritöö koosneb S. Priesti ja M. A. Gassi teose *Effective Leadership in Adventure Programming* ühe peatüki tõlkest ja selle analüüsist. Originaalteksti näol on tegemist õpikuga, kus käsitletakse kõikvõimalikke seikluskasvatuse planeerimise ja korraldamisega seotud aspekte. Raamatu sihtrühmaks on peamiselt üliõpilased, kes läbivad kursusi, mis on seotud vaba aja tegevuste korraldamisega, väliõppe pedagoogikaga või kehalise kasvatuse õpetamisega, ning ka giidid ja instruktorid, kelle peamine töö on väljas ja hõlmab välitegevuste planeerimist ja korraldamist. Magistritöö raames valiti tõlkimiseks peatükk *Safety and Risk Management* ja kuna tõlge valmis tellimustööna, siis olid peatüki valikul määravaks just tellija vajadused. Loodud sihttekst on mõeldud eelkõige toetava õppematerjalina TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia seikluskasvatuse kursusele ning eeldatavateks lugejateks on kursust läbivad üliõpilased.

Tõlkeanalüüsis määratleti esmalt Katharina Reissi tüpoloogiale põhinedes teksti liik. Selgus, et Reissi põhjal paigutuks tekst informatiivsete tekstide hulka, kus peamine rõhk on sisul. Selle põhjal järeldati, et tõlkes on kõige olulisem võimalikult selgelt ja täpselt informatsiooni edastada. Kuigi oma põhiolemuselt on tekst informatiivne, ei puudu sealt ka lähteteksti autorite stiili väljendavad ekspressiivsed elemendid. Seega võib öelda, et teksti iseloomustab teatud hübriidsus, millega tuli samuti tõlkimisel arvestada.

Teksti eelkõige informatiivsest olemusest tulenevalt lähtuti tõlkimisel funktsionalistlikust tõlketeooriast ning tõlke tellija seatud tõlkeülesandest. Tõlkija tellija vajadustest lähtudes oli eesmärgiks luua sihttekst, mis funktsioneeriks õppematerjalina. Seega on lähteteksti ja sihtteksti funktsioon üldjoontes sama. Kõige tähtsam oli lähteteksti sõnumit võimalikult täpselt ja selgelt edasi anda, samal ajal ka vormi- ja stilikaalutlusi arvestades.

Pärast tõlketeoreetiliste lähtekohtade tutvustamist võeti analüüsida sihttekst ning esile kerkinud terminiprobleemid. Enamasti olid probleeme tekitanud terminiteks väga spetsiifilised valdkonnaterminid (nt

seikluskasvatusalane terminoloogia, navigeerimis- ja orienteerumisalane terminoloogia, õigusterminoloogia), kus probleeme valmistas eestikeelse teemakohase kirjanduse nappus ja terminoloogilise ühtsuse puudumine. Seetõttu oli nii mõnelgi korral vaja pöörduda ka konkreetse valdkonna eksperdi poole, et probleemsete terminite osas rohkem selgust saada. Esinenud terminiprobleemide analüüsimisel toetuti peamiselt Newmarki tõlkestrateegiatele. Võimalusel eelistati tõlkimisel otsese tõlke strateegiat, kuid kui see mõtet piisavalt selgelt ja arusaadavalt edasi ei andnud, siis kasutati tõlkeprobleemide lahendamisel ka muid Newmarki poolt välja toodud strateegiaid. Terminiprobleemide lahendamisel oli abi näiteks kirjeldava vaste või tunnustatud vaste kasutamisest, samuti tekstisestest lisandustest. Mõnes kohas osutus asjakohaseks kitsendamine või oli keelestruktuuride erinevuse tõttu vajalik nihe.

Lisaks terminiprobleemidele valmistas tõlkimisel teatud probleeme ka lähte- ja sihtkultuuride erinevus. Tõlkijana tuli teha otsuseid kultuurispetsiifiliste elementide osas, valides, mida tõlkida ja mida mitte. Ühest kindlast strateegiast, kodustavast või võõrapärastavast, ma oma töös ei lähtunud. Otsus, millist strateegiat konkreetsel juhul kasutada, lähtus peamiselt sellest, kas kultuurispetsiifiline element oli oluline valdkonna kohta uue informatsiooni andmiseks. Kui jah, siis otsustati tõlkeülesandest ja eesmärgist lähtuvalt võõrapärastava strateegia kasuks. Kui kultuurispetsiifiline element aga olulisi uusi valdkonnateadmisi ei pakkunud, siis kasutasin lugemise hõlbustamiseks kodustavaid strateegiaid.

Kasutatud kirjandus

Esmane allikas

Priest, S., & Gass, M. A. (2005). *Effective leadership in adventure programming*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Teisesed allikad

Aixelá, Javier Franco. 1996. Culture-specific Items in Translation. In *Translation, Power, Subversion* (pp. 52-78). Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Champion, N. (2009). *Orienteering*. New York: PowerKids Press.

Daniel, K. (2008). Kuidas kasutada kompassi. *Eesti Loodus*, (8). Kättesaadav aadressil http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/artikkel811_787.html, viimati külastatud 27.05.2016.

Eesti Entsüklopeedia veebipõhine teabevaramu. Kättesaadav aadressil <http://entsyklopeedia.ee/home/about>, viimati külastatud 27.05.2016.

Hatim, B. (2013). *Teaching and researching translation*. New York: Pearson Longman.

Kivastik A. & Raid. T. (1986). *Orienteeruja käsiraamat*. Tallinn: Eesti Raamat.

Martin, B., & Wagstaff, M. (2012). *Controversial issues in adventure programming*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Munday, J. (2008). *Introducing translation studies: Theories and applications*. London: Routledge.

Navigation Methods. (n.d). Kättesaadav aadressil http://www.4orienteering.com/terrain_association/55/, viimati külastatud 29.05.2016.

- Newmark, P. (1981). *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice-Hall International.
- Nord, C. (2005). *Text analysis in translation: Theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- Olohan, M. (2009). Scientific and Technical Translation. In *Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 246-249). London & New York: Routledge.
- Orienteering Lingo. (n.d.). Kättesaadav aadressil <http://www.us.orienteeing.org/new-o/o-lingo>, viimati külastatud 29.05.2016.
- Palumbo, G. (2009). *Key terms in translation studies*. London: Continuum.
- Pihlakas, M.-T. (2003). *Seikluskasvatus – elamuslik õppimine*. Kursusetöö. Viljandi Kultuurikolledž.
- Pym, A. (2014). *Exploring translation theories*. London: Routledge.
- Reiss, K., & Rhodes, E. F. (2000). *Translation criticism, the potentials and limitations: Categories and criteria for translation quality assessment*. Manchester, U.K.: St. Jerome Pub.
- Roberts, R. (1995). Towards a Typology of Translations. *Hieronymus Complutensis*, 1, 69-77.
- Schäffner, C. (2009). Functionalist Approaches. 1 *Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 115-121). London & New York: Routledge.
- Treier, D. (2008). *Orienteerumine: õppematerjal skaudile ja skaudijuhile*. Kättesaadav aadressil <http://sakala.kaitseliit.ee/files/sakala/img/files/Orienteerumine.pdf>, viimati külastatud 27.05.2016.

Võrdse kohtlemise seadus (2012). RT I, 06.07.2012, 22. Kättesaadav aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13223690?leiaKehtiv>, viimati külastatud 04.06.2016.

Watters, R. (n.d.). Techniques of Using a Compass. Kättesaadav aadressil <http://www.ronwatters.com/CompassTechniques.html>, viimati külastatud 27.05.2016.

Sõnaraamatud, andmebaasid

BusinessDictionary.com. Kättesaadav aadressil <http://www.businessdictionary.com/>, viimati külastatud 25.05.2016.

Eesti Keele Instituudi mitmekeelne terminibaas ESTERM. Kättesaadav aadressil <http://termin.eki.ee/esterm/>, viimati külastatud 27.05.2016.

Eesti keele seletav sõnaraamat. (2009). Eesti Keele Instituut. Kättesaadav aadressilt <http://www.eki.ee/dict/ekss/>, viimati külastatud 15.05.2016.

Festarti sõnaraamat: Inglise-eesti / eesti-inglise sõnaraamat versioon 2010 PRO. Kättesaadav aadressil <http://www.festart.ee/est/tarkvara/tooted.html>, viimati külastatud 15.05.2016.

Laur, U., & Kaarma, J. (2008). *Inglise-eesti meresõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Kättesaadav aadressil <http://www.eki.ee/dict/meri/>, viimati külastatud 27.05.2016.

Oxford Dictionaries. (2016). Oxford University Press. Kättesaadav aadressil <http://www.oxforddictionaries.com/>, viimati külastatud 15.05.2016.

Password: Inglise-eesti seletav sõnaraamat ; eest-inglise sõnastik-indeksiga, English-Estonian semi-bilingual dictionary. (2006). Tallinn: TEA Kirjastus.

Release. (n.d.) *West's Encyclopedia of American Law*, edition 2. (2008). Kättesaadav aadressilt <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/release>, viimati külastatud 26.05.2016.

SportsDefinitions.com. (n.d). Kättesaadav aadressil

<http://www.sportsdefinitions.com/>, viimati külastatud 29.05.2016.

Summary

Egle Pääslane

S. Priesti ja M. A. Gassi teose *Effective Leadership in Adventure Programming* seitsmenda peatüki tõlge ja selle analüüs

Translation of Chapter 7 of *Effective Leadership in Adventure Programming* by S. Priest and M. A. Gass, and Analysis of Translation

Master's thesis

2016

90 pages

The main objective of this Master's thesis was to translate a chapter of *Effective Leadership in Adventure Programming* into Estonian, and to analyse the translation process.

In their book, Simon Priest and Michael A. Gass cover various aspects of adventure programming, from the history of the field to different skills that are essential for outdoor leaders. The source text is meant as a course book for students taking recreation, adventure, outdoor education or physical education courses, as well as a reference for adventure professionals and guides whose work involves adventure programming. For the purpose of this Master's thesis, chapter seven, *Safety and Risk Management*, was chosen to be translated. The finished target text is meant as a supporting study material for the adventure education course of University of Tartu Viljandi Culture Academy and the prospective readers are the students participating in the course.

The thesis is divided into two major parts – the translation itself and its analysis. In the analysis part, first, based on the typology created by Katharina Reiss, the type of the text was identified. According to Reiss, the source text is

informative. Considering the informative nature of the source text, a functionalist approach was chosen. According to the translation brief set out by the client, the target text was to function as a study material, just like the source text. The main objective of the translation was to get the original message across as clearly and accurately as possible, while also staying true to the stylistic nuances of the authors.

The next subchapter focused on the analysis of the text and the problems that arose while translating. The cause of main struggle proved to be very specific specialised language (such as outdoor education, navigation and orienteering, and legal terminology). Translating such terminology was a challenge due to the absence of relevant literature and terminological inconsistency in Estonian. Thus, in several cases it was also necessary to turn to an expert of the specific field to get a more thorough understanding of the problematic terms and their use in Estonian. The problematic terms were analysed based on Newmark's translation strategies of which procedures of direct translation were preferred. However, if these did not get the meaning of the original across clearly and accurately, other procedures such as descriptive equivalents, shifts, translation labels or additions were used.

The last sub-chapter of the text analysis concentrated on the cultural differences of the source and target culture, and the specific translation problems these differences gave rise to. In dealing with culture-specific translation problems, I did not follow one specific strategy throughout the whole text. In most cases, the decision to domesticate or to foreignize was made based on whether the culture-specific element was important in giving new information about the adventure education field. If yes, then in line with the translation brief and the objective of the translation, I opted for foreignizing strategies. However, if the culture-specific element was not related to the adventure education, thus also not important in educating the target readership, I used domesticating strategies to facilitate reading.

Lõputöö autori kinnitus

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Egle Pääslane

Egle Pääslane

17.06.2016

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Egle Pääslane,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „S. Priesti ja M. A. Gassi teose *Effective Leadership in Adventure Programming* seitsmenda peatüki tõlge ja selle analüüs“,

mille juhendaja on Krista Kallis,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **17.06.2016**